

ای نام تو بهترین سرآغاز

باید گفت شناخت بیشتر و دقیقتر از صفحه های "پلیفون" که در تهران ضبط شده اند، منوط به استفاده از اطلاعات دیسکوگرافی صفحه های "پلیفون" ضبط شده در بغداد و قاهره است. همانگونه که شناسایی "حسین خان طهرانی" و آثار وی بر روی صفحه های "بایدافون" که احتمالا در بغداد ضبط شده اند، موکول به یافتن پیوندهای دیسکوگرافی مربوطه است.

مرحوم ظلی علاوه بر ضبط صفحه برای کمپانی کلمبیا در سال ۱۳۱۲ شمسی، در سفری که به همراهی بانو روحبخش و احتمالا اسماعیل مهرتاش به بغداد می نمایند، آثار متعددی ضبط کرده اند که شناخت ویژگیها و زمان دقیق آنها بدون اطلاع از دیسکوگرافی صفحه های دارای لیبل "نعیم رکورد" قطعی و قابل اعتماد نخواهد شد.

کارخانه کمپانی گرامافون در بمبئی در فاصله سالهای ۱۹۴۴ تا ۱۹۶۵ میلادی، علاوه بر تولید صفحه های هندی، کار تولید لیبلهای بسیاری را برای کشورها و زبانهای گوناگون از غرب آفریقا تا شرق آسیا برعهده داشته است. "ایران جوان"، "دلبر"، "نوا ایران" و "طهران" چهار لیبل ایرانی از تولیدهای این کارخانه است که شناخت همه جانبه از آنها با اطلاع از دیسکوگرافی این کمپانی حاصل می شود. ضمن اینکه دیسکوگرافی موضوعاتی چون نغمه های مذهبی و موسیقی مقامی کشورهای مختلف، حاوی اطلاعاتی است که می تواند فرضیه های تازه ای را در تحول فرهنگی و تاثیر و تاثر متقابل جوامع گوناگون رقم بزند.

خلاصه آنکه هر صفحه ضبط شده در حوزه ایران فرهنگی، سندی قابل مطالعه و صفحه ای از کتاب روند تبادل و تحول فرهنگی و مآخذی برای شناخت کاملتر از صفحه های ضبط شده در ایران و دیسکوگرافی فارسی می باشد. ا. م.

پیوندهای دیسکوگرافی

مطالعات دیسکوگرافی فارسی پیوندی طبیعی با دیسکوگرافی آثار ضبط شده در قفقاز، ترکیه، بغداد، شام، مصر و هند دارد.

کشف زمان یا تاریخگذاری هریک از صفحه ها و شناخت نوبتهای ضبط، تنها با توجه به شناخت برنامه ضبط کمپانیهای بزرگ در خاورمیانه و مسیر سفر صادراران آنها و اطلاع از نحوه تقسیم بندی شماره قالبها بین مراکز پیشش بینی شده برای ضبط ممکن است. برادران هامپ در فاصله دو ماه قبل و بعد از آثاری که در آذر و دی ماه سال ۱۳۸۴ شمسی در تهران ضبط می کنند در قفقاز و مناطق دیگر نیز آثار متعددی ضبط نموده اند که پیوستگی تاریخی با صفحه های ضبط شده در تهران دارند.

آثاری که به عنوان فارسی تا سال ۱۹۱۵ میلادی در هند و قفقاز از هنرمندان غیرایرانی ضبط شده اند و از معتبرترین اسناد پیوندهای موسیقی و ادبیات و مسیر تحول آنها در حوزه ایران فرهنگی هستند، تاکنون کمتر مورد توجه و استناد واقع شده اند. دیسکوگرافی این گونه آثار به شناخت روشتر و کاملتری از آثار معاصر ضبط شده در ایران نیز کمک شایانی می نماید.

تاریخگذاری اولین آثار ضبط شده در تهران برای لیبل "ادئون" با دشواریهای زیادی روبروست و از جمله قرائنی که می تواند بیشترین کمک را در تصحیح احتمالات موجود بنماید، مشخصات صفحه های "ادئون" مشابهی است که در سال ۱۹۲۷ میلادی در قسطنطنیه (استانبول) ضبط شده است. همین شرایط به عینه برای صفحه های دارای لیبل "پاته" نیز وجود دارد.

صفحه های جمشید

- لیبل: Persian Recoding Co. جمشید
- تاریخ ضبط / قطر: ۱۳۲۷ شمسی، ۱۹۴۸ م - ۲۵ سانتیمتر
- محل ضبط: نیویورک
- صدابردار: نامشخص
- تعداد روی صفحه ضبط شده: ۱۰ روی صفحه
- خوانندگان در این آثار: جمشید شیبانی
- نوازندگان در این آثار: آلان اسمال و ارکستر او
- ارکسترها - دسته ها: ارکستر آلان اسمال

- هنرمندان آثار کمیک و بازیگری: در این سری مشاهده نشده است.
- سخنرانی - شعرخوانی: در این سری مشاهده نشده است.

- شماره قالب: SM۱ تا SM۱۰
- شماره کاتالوگ: ۱۰۴۱A&B تا ۱۰۴۵A&B
- شماره صفحه: ۱۰۴۱ تا ۱۰۴۵

- تولید اول: سال / کمپانی / محل / تعداد صفحه / رنگ لیبل: ۱۹۴۸ م - کمپانی ضبط فارسی - نیویورک، آمریکا - همه صفحه ها - قرمز با نوشته های سفید
- تولید دیگر: مشخص نیست.

• ملاحظات:

۱- جمشید شیبانی فرزند عتایت الله خان شیبانی و نوه دختری میرزا عبدالله (استاد برجسته تار و سه تار و ردیف موسیقی ایرانی) و از فارغ التحصیلان اولین دوره هنرستان هنرپیشگی است که به همراه مجید محسنی، پرویز خطیبی و حمید قنبری از اوایل دهه ۲۰ شمسی در حاشیه بازیگری، کار موزیکال را با پیش پرده خوانی آغاز و با همکاری افرادی چون برادران مین باشیان تا ایجاد دوره جدیدی از موسیقی پاپ ایرانی تعقیب نمودند.

وی در عرصه های گوناگون آهنگسازی، خوانندگی، فیلمسازی و تهیه کنندگی فیلم فعالیت داشته و هم اکنون نیز در آمریکا زندگی می کند.

۲- این اقدام جمشید شیبانی در ضبط صفحه با لیبل شخصی و به نام خود وی، تقریباً مشابه اقدام نعمت الله و نصرالله مین باشیان در ضبط صفحه های "دلبر" است که در سال ۱۳۲۵ شمسی در بمبئی هند صورت گرفته و در همان فرم و فضا می باشد و حتی برخی از آثار دارای آهنگساز یا ترانه سرای مشترک هستند. (در مورد صفحه های دلبر نگاه کنید به: **صفحه ۲۲**، صص ۳۰ ال ۳۰، مقاله به زبان انگلیس)

۳- اگر مشخصه عمده موسیقی پاپ را فرمهای مورد استقبال و عمومیت یافته جهانی در موسیقی فرض کنیم، آثار بجامانده از نسل اول موسیقی پاپ ایرانی به سالهای ۱۳۰۷ تا ۱۳۱۹ شمسی تعلق دارد و آثاری از محمود خان ایروانی (فاکستروت بهار، فاکستروت شیطان-۱۳۰۷ش)، بدیع زاده (والس اصفهان هدیه خاک-۱۳۱۲ش)، صبا (فاکستروت آتش رشته-۱۳۱۲ش) و اسمعیل مهرتاش (صفحه های سودوا-۱۳۱۵ش) مصادیق آن می باشند. نسل دوم موسیقی پاپ ایرانی در دهه ۱۳۲۰ شمسی با گسترده تر شدن تاثیر رادیو و دسترسی آسانتر به فرمهای گوناگون موسیقی فرنگی و نقش آفرینی نسل جدید و جوان هنرمندان ایرانی و با حمایت و نفوذ خانواده هایی چون مین باشیان و چهره هایی چون حسین استوار، شکل می گیرد و الگوبرداری از فرمهای پاپ جهانی و بکارگیری سازها و ارکستر فرنگی به امری عادی تبدیل می شود. صفحه های دلبر و صفحه های جمشید بهترین نمونه های دومین نسل از پاپ ایرانی می باشند.

۴- برخی از این آثار قبل از ضبط روی صفحه بدلیل پخش زنده از رادیو نزد مردم شناخته شده بوده اند و در کتابچه های تصانیف منتشره در سالهای ۱۳۲۵ به بعد، بعضاً مشاهده می شوند.

۵- **آلان اسمال** متولد ۷ مه ۱۹۱۰ میلادی در نیویورک و از موزیسینهای یهودی است که بیشترین آثار وی توسط خوانندگان یهودی و به زبان عبری اجرا شده است. برای فهرستی از آثار وی نگاه کنید به:

<http://digital.library.upenn.edu/webbin/freedman/lookupartist?hr=&what=۱۱۰۴>

دیسکوگرافی و ناگفته هایی از سفر لندن - ۱۲۸۸ شمسی

خلاصه

فرنگی مآبی در موسیقی ایران دو منشا اصلی دارد: موسیقی نظام و محصلین موسیقی در خارج از کشور. آثار ضبط شده در سفر لندن مصداقی از تلاش مستمر جریان فرنگی مآبی در موسیقی عصر قاجار برای منزوی کردن جریان بومی و اصیل موسیقی ایران و سیطره همه جانبه بر اداره موسیقی می باشد، هدفی که پس از سال ۱۳۰۰ شمسی و با آغاز دوره پهلوی به سیاستی رسمی تبدیل شد. بر این اساس است که در این سفر، عرصه بر هنرمندان شاخصی چون درویش خان و اسدالله خان اتابکی تنگ می شود و جوانانی چون حبیب الله خان شهردار بازیگردانی این صحنه را به همراه همقطاران خود در نظام و نظمیه (حسین خان هنگ آفرین، اکبر خان فلوتی و رضاقلیخان نظمیه که دایی حبیب الله خان نیز می باشد) متولی می شوند تا آنجا که به عدم ضبط آثار توسط درویش خان در نیمه دوم ایام ضبط منجر می گردد.

پس از بازگشت به ایران نیز مخالفت آقا میرزا حسینقلی - به عنوان رییس و سنگربان متعصب موسیقی ایرانی - با محصول و موسیقی ضبط شده در این سفر، بصورت عدم مشارکت همه هنرمندان سفر لندن - بجز اسدالله خان - در ضبط صفحه در سال ۱۲۹۱ شمسی در تهران - که بنظر می رسد با رایزنی با جناب میرزا، انتخاب عمده هنرمندان صورت گرفته - ظاهر می شود تا آنجا که درویش، طاهرزاده و باقرخان در سفر بعدی خود به تفلیس، با همراه کردن اقبال السلطان و عبدالله خان دوامی، عملاً با آثار ضبط شده در سفر لندن مرزبندی می نمایند.

مقدمه

اسناد و مدارک موجود در آرشیو کمپانی گرامافون، حاوی اطلاعات ذیقیمتی از آثار ضبط شده فارسی توسط این کمپانی است که سهم عمده ای در ضبط آثار فارسی بویژه در عصر قاجار داشته است. براساس این مدارک در فاصله ۱۲ تا ۲۳ آوریل سال ۱۹۰۹ میلادی، گروهی ۸ نفره از هنرمندان ایرانی در پی عقد قراردادی با کمپانی گرامافون اقدام به ضبط آثاری از موسیقی ایرانی می نمایند. گفته شده برنامه سفر هنرمندان ایرانی، مصادف با دهمین سالگرد کمپانی هیزماسترز ویس بوده و از آنجا که هیزماسترز ویس یکی از لیبلاها یا برجسبهای تجاری کمپانی گرامافون بوده که پس از سال ۱۹۰۰ مورد

استفاده قرار می گیرد، این احتمال وجود دارد که سفر هنرمندان ایرانی مصادف با دهمین سال تاسیس کمپانی گرامافون صورت پذیرفته باشد. بهر حال تردیدی نیست که غلامحسین خان درویش (تار)، اسدالله خان (تار و سنتور)، باقرخان (کمانچه)، آقا سید حسین طاهرزاده (خواننده)، رضا قلیخان (ضرب و خواننده)، حسینخان (ویلن)، اکبر خان (فلوت) و حبیب الله خان (پیانو) در مدت یادشده در شماره ۲۱ در سیتی رود لندن بالغ بر ۲۲۳ اثر برای صفحه ۲۵ سانتیمتری و ۲۸ اثر برای صفحه های ۳۰ سانتیمتری ضبط می نمایند که صدابردار آنها ویلیام کنراد گایسبرگ بوده است. در بررسی حاضر دیسکوگرافی کامل آثار ضبط شده در این سفر بصورت روزشمار درج شده تا از خلال آنها، نکات بیشتری از روابط فیما بین گروه استنتاج شود.

اولین روز ضبط، ۱۲ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

در اولین روز که ضبط آثار با قالب شماره ۹۷۶۴e آغاز می شود، رعایت حق استادی و پیشگامی درویش خان رعایت شده و نخستین اثر به قطعه ای در بیات ترک با تار درویش و آواز طاهرزاده اختصاص می یابد. این اثر بعدا با شماره کاتالوگ ۷-۱۲۰۰۰ اولین اثر منتشر شده از این سفر می شود.

روند ضبط آثار که در جدول زیر آمده است گویای تلاش اولیه ای برای خلق نحوه تازه ای در ضبط آثار و متفاوت با تجربه های ضبط تهران ۱۹۰۶م و پاریس ۱۹۰۷م می باشد.

برای ضبط فرمها یا گوشه های یک دستگاه، با توجه به محدودیت زمان ضبط روی هر صفحه، ناگزیر از استفاده از چند صفحه بطور متوالی توسط یک نوازنده/ خواننده/ تیم هنری بوده اند. مثلاً آقا حسینقلی و سید احمد خان، چهارگاه را در سال ۱۲۸۴ شمسی بر روی ۷ صفحه یکطرفه ضبط کرده اند که در هریک قطعه ای آوازی به همراه تصنیف و رنگ وجود دارد. در اولین آثار ضبط شده در این روز در لندن، سعی بر آن است که قطعات مختلف در یک دستگاه، از هنرمندان گوناگون ضبط گردد. در جدول ذیل مشاهده می شود که اجزایی از بیات ترک و اصفهان با صدای طاهرزاده و رضاقلیخان و با همراهی درویش خان، باقرخان و اکبر خان در اجرای بیات ترک و با همراهی حسینخان هنگ آفرین و درویش خان در اجرای بیات اصفهان ضبط شده است. عدم تکرار این سناریو در ادامه کار گویای آنست که

تاریخ ضبط: ۱۲ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

شماره قالب	شماره کاتالوگ	خواننده	سازها و نوازندگان/ همراهان	عنوان اثر
۹۷۶۴e	۷-۱۲۰۰۰	طاهرزاده	درویش خان- تار	بیات ترک
۹۷۶۵e	۷-۱۲۰۰۱	طاهرزاده	باقرخان- کمانچه	بیات ترک
۹۷۶۶e	۷-۱۲۰۰۲	طاهرزاده	حسینخان- ویلن	افشاری
۹۷۶۷e	۷-۱۲۰۰۳	رضاقلیخان	اکبر خان- فلوت	بیات ترک
۹۷۶۸e	۷-۱۲۰۰۴	رضاقلیخان	اکبر خان- فلوت	بیات ترک
۹۷۶۹e	۷-۱۲۰۰۵	طاهرزاده	درویش خان- تار	دشتی
۹۷۷۰e	۷-۱۲۰۰۶	طاهرزاده	درویش خان- تار	راک
۹۷۷۱e	۷-۱۲۰۰۷	طاهرزاده	حسینخان- ویلن	دشتی
۹۷۷۲e	۷-۱۲۰۰۸	رضاقلیخان	حسینخان- ویلن	تصنیف دشتی
۹۷۷۳e	۷-۱۲۰۰۹	طاهرزاده	حسینخان- ویلن	بیات اصفهان
۹۷۷۴e	۷-۱۲۰۱۰	طاهرزاده	حسینخان- ویلن	تصنیف بیات اصفهان
۹۷۷۵e	۷-۱۷۹۰۵	حسینخان- ویلن	حسینخان- ویلن	رنگ بیات اصفهان
۹۷۷۶e	۷-۱۲۰۱۱	طاهرزاده	درویش خان- تار	بیات اصفهان
۹۷۷۷e	۷-۱۲۰۱۲	رضاقلیخان	درویش خان- تار	تصنیف بیات اصفهان
۹۷۷۸e	۷-۱۲۰۱۳	رضاقلیخان	درویش خان- تار	رنگ
۹۷۷۹e	۷-۱۲۰۱۴	طاهرزاده	درویش خان- تار	افشاری
۹۷۸۰e	۷-۱۲۰۱۵	رضاقلیخان	درویش خان- تار	تصنیف افشاری
۹۷۸۱e	۷-۱۲۱۶۷	* رضاقلیخان	درویش خان- تار	رنگ افشاری
۹۷۸۲e	۷-۱۲۰۱۶	رضاقلیخان	باقرخان- کمانچه	بیات ترک
۹۷۸۳e	۷-۱۲۰۱۷	رضاقلیخان	باقرخان- کمانچه	تصنیف بیات ترک
۹۷۸۴e	۷-۱۲۰۱۸	* رضاقلیخان	باقرخان- کمانچه	رنگ بیات ترک
۹۷۸۵e	۷-۱۸۰۰۰	باقرخان- کمانچه	باقرخان- کمانچه	رنگ بیات ترک

تجربه موفق از این روش حاصل نشده و اجرای اجزای گوناگون یک دستگاه با همراهی یک ساز و یک هنرمند صورت می پذیرد که ضبط آخرین قطعات این روز در بیات ترک توسط رضاقلیخان و باقرخان، گواه این موضوع است.

بهرحال در این روز ۲۲ اثر با مشارکت طاهرزاده، رضاقلیخان، درویش خان، باقرخان، حسینخان و اکبرخان ضبط شده که اسامی هنرمندان یادشده بر روی صفحه ها یا مدارک حین ضبط وجود دارد و در برخی از این آثار، برغم عدم ذکر اسم حبیب الله خان، صدای پیانوی وی شنیده می شود. (صفحه هایی که در کنار شماره کاتالوگ آنها علامت * وجود دارد پس از ضبط بخاطر مشکل فنی تولید نشده اند)

دومین روز ضبط، ۱۳ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

در این روز بیش از ۱۱ اثر بر روی صفحه های ۲۵ سانتیمتری ضبط نمی شود که فهرست تفصیلی آن در جدول ذیل آمده است. بیشترین سهم آثار در این روز براساس نوشته روی برچسب صفحه ها متعلق به باقرخان رامشگر و رضاقلیخان بوده و تصویر اولین و دومین اثر ضبط شده مشاهده می شود.

تاریخ ضبط: ۱۳ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

شماره قالب	شماره کاتالوگ	خواننده	سازها و نوازندگان / همراهان	عنوان اثر
۹۷۸۶e	۷-۱۲۰۱۹	طاهرزاده	باقرخان - کمانچه	دشتی
۹۷۸۷e	۷-۱۲۰۲۰	رضاقلیخان	باقرخان - کمانچه	تصنیف دشتی
۹۷۸۸e	۷-۱۲۰۲۱	رضاقلیخان	باقرخان - کمانچه	رنگ
۹۷۹۹e	۷-۱۲۰۲۲	رضاقلیخان	باقرخان - کمانچه	افشاری
۹۸۰۰e	۷-۱۲۰۲۳	رضاقلیخان	باقرخان - کمانچه	گریلی
۹۸۰۱e	۷-۱۲۰۲۴	رضاقلیخان	باقرخان - کمانچه	تصنیف افشاری
۹۸۰۲e	۷-۱۲۰۲۵	طاهرزاده	اکبر خان - کلارینت	ابوعطا
۹۸۰۳e	۷-۱۲۰۲۶	رضاقلیخان	اکبر خان - کلارینت	تصنیف ابوعطا
۹۸۰۴e	۷-۱۲۰۲۷	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	بیداد
۹۸۰۵e	۷-۱۲۰۲۸	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	تصنیف بیداد
۹۸۰۶e	۷-۱۸۰۰۱		باقرخان - ویلن، حبیب الله خان - پیانو	رنگ بیداد

سومین روز ضبط، ۱۴ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

سومین روز با ضبط ۳۳ اثر ۲۵ سانتیمتری یکی از پرکارترین ایام ضبط این سری از صفحه های فارسی بوده و همانگونه که در جدول مربوطه مشاهده می شود، بیشترین سهم با ۱۷ اثر متعلق به رضاقلیخان بوده و پس از وی حسینخان هنگ آفرین ۱۵ اثر ضبط می نماید.

اگرچه ۵ اثر از درویشخان و ۱۰ اثر از باقرخان در این روز ضبط شده ولی هنوز اثری از اسدالله خان اتابکی که نوازنده برجسته تار و سنتور و حتی همسفر آقا حسینقلی در سفر پاریس نیز بوده، ضبط نشده است و چنانچه آمار آثار ضبط شده از رضاقلیخان را با ۱۰ اثر ضبط شده از طاهرزاده مقایسه کنیم، نوعی جهت گیری در ضبط آثار به نفع رضاقلیخان و خواهرزاده اش حبیب الله خان، مشاهده می شود. سازهای همه نوازندگان با خودشان به استودیو ضبط آورده و برده می شده بجز حبیب الله خان که ساز وی (پیانو) همواره در داخل استودیو قرار داشته و این مجال فراهم بوده تا حبیب الله خان با بسیاری از آثار در حال ضبط دیگران نیز همراهی نماید بدون آنکه نام وی بر روی لیبل صفحه درج شده باشد و بهمین دلیل تعداد واقعی آثاری از این سفر که صدای پیانو در آنها شنیده می شود بسیار بیش از آثاری است که براساس مندرجات برچسبها در این گزارش آمده است. لیبل اولین و دومین اثر ضبط شده در این روز را مشاهده می کنید:

شماره قالب	شماره کاتالوگ	خواننده	سازها و نوازندگان / همراهان	عنوان اثر
۹۸۰۷e	۷-۱۲۰۲۹	طاهرزاده	حبیب الله خان- ارگ	بیات اصفهان
۹۸۰۸e	۷-۱۲۱۹۸		حبیب الله خان- ارگ، ارکس اجماع	تصنیف بیات اصفهان
۹۸۰۹e	۷-۱۲۰۳۰	رضاقلیخان	حبیب الله خان- ارگ	راک
۹۸۱۰e	* ۷-۱۲۰۳۱	رضاقلیخان	حبیب الله خان- ارگ	تصنیف راک
۹۸۱۱e	۷-۱۲۰۳۲	طاهرزاده	درویش خان- تار	شوشتری
۹۸۱۲e	* ۷-۱۲۰۳۳	رضاقلیخان	درویش خان- تار	تصنیف شوشتری
۹۸۱۳e	۷-۱۸۰۰۲		درویش خان- تار، رضاقلیخان- ضرب	رنگ شوشتری
۹۸۱۴e	۷-۱۲۰۳۴	طاهرزاده	درویش خان- تار	شور
۹۸۱۵e	۷-۱۲۰۳۵	طاهرزاده، رضاقلیخان	درویش خان- تار	تصنیف شهناز
۹۸۱۶e	۷-۱۲۰۳۶	طاهرزاده	حسینخان- ویلن	شوشتری
۹۸۱۷e	۷-۱۲۰۳۷	رضاقلیخان	حسینخان- ویلن	تصنیف شوشتری
۹۸۱۸e	۷-۱۸۰۰۳		حسینخان- ویلن، حبیب الله خان- پیانو	رنگ
۹۸۱۹e	۷-۱۲۰۳۸	طاهرزاده	حسینخان- ویلن	شهناز
۹۸۲۰e	۷-۱۲۰۳۹	رضاقلیخان	حسینخان- ویلن	تصنیف شهناز
۹۸۲۱e	۷-۱۷۹۰۴		حسینخان- ویلن	رنگ شهناز
۹۸۲۲e	۷-۱۲۰۴۰	طاهرزاده	باقرخان- کمانچه	حجاز
۹۸۲۳e	۷-۱۲۰۴۱	رضاقلیخان	باقرخان- کمانچه	تصنیف حجاز
۹۸۲۴e	۷-۱۹۲۶۸		باقرخان- کمانچه، رضاقلیخان- مثلث و ضرب	رنگ حجاز
۹۸۲۵e	۷-۱۲۰۴۲	طاهرزاده	باقرخان- کمانچه	بیات کرد
۹۸۲۶e	۷-۱۲۰۴۳	طاهرزاده	باقرخان- کمانچه	گیلکی
۹۸۲۷e	۷-۱۲۰۴۴	رضاقلیخان	حسینخان- ویلن	راک
۹۸۲۸e	۷-۱۲۰۴۵	رضاقلیخان	حسینخان- ویلن	تصنیف راک
۹۸۲۹e	۷-۱۸۰۰۴		حسینخان- ویلن، رضاقلیخان- ضرب	رنگ راک
۹۸۳۰e	۷-۱۲۰۴۶	رضاقلیخان	باقرخان- کمانچه	تصنیف گیلکی
۹۸۳۱e	۷-۱۲۰۴۷	رضاقلیخان	باقرخان- کمانچه	تصنیف بیات کرد
۹۸۳۲e	۷-۱۲۰۴۸	طاهرزاده	باقرخان- کمانچه	بیات اصفهان
۹۸۳۳e	* ۷-۱۲۰۴۹	رضاقلیخان	باقرخان- کمانچه	تصنیف بیات اصفهان
۹۸۳۴e	۷-۱۸۰۰۵		باقرخان- کمانچه، رضاقلیخان- ضرب	رنگ بیات اصفهان
۹۸۳۵e	۷-۱۲۰۵۰	رضاقلیخان	حسینخان- ویلن	چهارگاه
۹۸۳۶e	۷-۱۲۰۵۱	رضاقلیخان	حسینخان- ویلن	چهارگاه- زابل
۹۸۳۷e	۷-۱۲۰۵۲	رضاقلیخان	حسینخان- ویلن	تصنیف زابل
۹۸۳۸e	۷-۱۲۰۵۳	رضاقلیخان	حسینخان- ویلن	سه گاه
۹۸۳۹e	* ۷-۱۲۰۵۴	رضاقلیخان	حسینخان- ویلن	تصنیف سه گاه
۹۸۴۰e	۷-۱۸۰۰۶		حسینخان- ویلن، رضاقلیخان- ضرب	رنگ سه گاه

چهارمین روز ضبط، ۱۵ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

در چهارمین روز ضبط در لندن که می توان آن را روز طلایی ضبط از سازهای ایرانی نامید، از ۲۵ اثر ضبط شده تنها ۲ اثر به سازهای فرنگی (ویلون حسین خان هنگ آفرین) اختصاص می یابد. در این روز، اولین قطعات تار (۴ قطعه) و سنتور (۲ قطعه) از میرزا اسدالله خان ضبط می شود. برروی صفحه با شماره قالب ۹۸۵۹e که دارای شماره کاتالوگ ۷-۱۲۰۷۰ و تصنیف مخالف سه گاه می باشد نام خواننده "حسینخان" درج شده که منظور سیدحسین طاهرزاده می باشد.

تاریخ ضبط: ۱۵ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

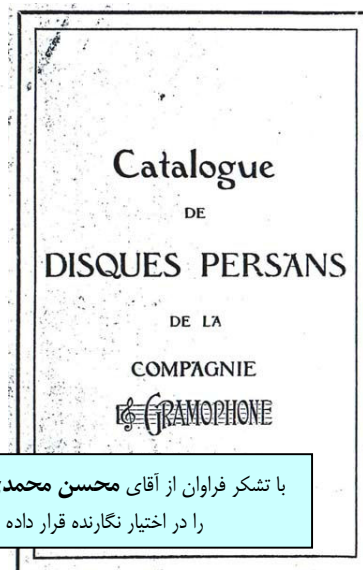
شماره قالب	شماره کاتالوگ	خواننده	سازها و نوازندگان / همراهان	عنوان اثر
۹۸۴۱e	۷-۱۲۰۵۵	رضاقلیخان	باقرخان - کمانچه	چهارگاه - درآمد
۹۸۴۲e	۷-۱۲۰۵۶	رضاقلیخان	باقرخان - کمانچه	زابل
۹۸۴۳e	۷-۱۲۰۵۷	رضاقلیخان	باقرخان - کمانچه، رضاقلیخان - ضربهای متعدد	ساقی نامه
۹۸۴۴e	۷-۱۸۰۰۷		باقرخان - کمانچه، رضاقلیخان - ضرب	رنگ چهارگاه
۹۸۴۵e	۷-۱۲۰۵۸	رضاقلیخان	باقرخان - کمانچه	راک
۹۸۴۶e	۷-۱۲۰۵۹	رضاقلیخان	باقرخان - کمانچه	تصنیف راک
۹۸۴۷e	۷-۱۲۰۶۰	رضاقلیخان	باقرخان - کمانچه	رنگ و تصنیف راک
۹۸۴۸e	۷-۱۲۰۶۱	رضاقلیخان	حسینخان - ویلن	افشاری
۹۸۴۹e	۷-۱۲۰۶۲	رضاقلیخان	حسینخان - ویلن	تصنیف افشاری - کار عمل
۹۸۵۰e	۷-۱۲۰۷۱	* طاهرزاده	درویش خان - تار	ابوعطا
۹۸۵۱e	۷-۱۲۰۶۳	طاهرزاده	درویش خان - تار	حجاز
۹۸۵۲e	۷-۱۲۰۶۴	طاهرزاده	درویش خان - تار	تصنیف حجاز
۹۸۵۳e	۷-۱۲۰۶۵	طاهرزاده	درویش خان - تار	تصنیف گیلکی
۹۸۵۴e	۷-۱۲۰۶۶	طاهرزاده	درویش خان - تار	بیات کرد
۹۸۵۵e	۷-۱۹۲۷۱		درویش خان - تار	رنگ بیات کرد
۹۸۵۶e	۷-۱۲۰۶۷	طاهرزاده	درویش خان - تار	سه گاه - درآمد
۹۸۵۷e	۷-۱۲۰۶۸	طاهرزاده	درویش خان - تار	سه گاه - زابل
۹۸۵۸e	۷-۱۲۰۶۹	طاهرزاده	درویش خان - تار	سه گاه - مخالف
۹۸۵۹e	۷-۱۲۰۷۰	حسینخان*	درویش خان - تار	تصنیف سه گاه
۹۸۶۰e	۷-۱۲۰۷۲	طاهرزاده	میرزا اسدالله خان - سنتور	شور - درآمد
۹۸۶۱e	۷-۱۲۰۷۳	طاهرزاده	میرزا اسدالله خان - تار	شور (بقیه)
۹۸۶۲e	۷-۱۲۰۷۴	طاهرزاده	میرزا اسدالله خان - تار	بیات اصفهان
۹۸۶۳e	۷-۱۲۰۷۵	طاهرزاده	میرزا اسدالله خان - سنتور	ماهور
۹۸۶۴e	۷-۱۲۰۷۶	طاهرزاده	میرزا اسدالله خان - تار	ماهور - دلکش
۹۸۶۵e	۷-۱۲۰۷۷	طاهرزاده	میرزا اسدالله خان - تار	ماهور - شکسته

CHANSONS POUR VOIX MÂLES—continué.

- G.C.—7—12020
Chanté par Reza Gholi Khan. Acc. Kemantché: Bagher Khan.
- G.C.—7—12019
Chanté par Taher Zadeh. Kemantché: Bagher Khan.
- G.C.—7—12069
Chanté par Taher Zadeh. Tar: Darviche Khan.
- G.C.—7—12070
Chanté par Hossein Khan. Tar: Darviche Khan.
- G.C.—7—12068
Chanté par Taher Zadeh. Tar: Darviche Khan.
- G.C.—7—12067
Chanté par Taher Zadeh. Tar: Darviche Khan.

CHANSONS POUR VOIX MÂLES—continué.

- G.C.—7—12039
Chanté par Reza Gholi Khan. Acc. Violon: Hossein Khan.
- G.C.—7—12043
Chanté par Taher Zadeh. Kemantché: Bagher Khan.
- G.C.—7—12044
Chanté par Reza Gholi Khan. Violon: Hossein Khan.
- G.C.—7—12045
Chanté par Reza Gholi Khan. Violon: Hossein Khan.
- G.C.—7—12046
Chanté par Reza Gholi Khan. Kemantché: Bagher Khan.
- G.C.—7—12050
Chanté par Reza Gholi Khan. Violon: Hossein Khan.
- G.C.—7—12051
Chanté par Reza Gholi Khan. Violon: Hossein Khan.

پنجمین روز ضبط، ۱۶ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

در پنجمین روز بیشترین آثار سولو ضبط شده و رنگهای بسیار زیبایی توسط باقرخان، درویش خان

تاریخ ضبط: ۱۶ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

شماره	شماره	خواننده	سازها و نوازندگان / همراهان	عنوان اثر
قالب	کاتالوگ			
۹۸۶۶e	۷-۱۷۹۰۰		حسینخان- ویلن	دشتی
۹۸۶۷e	۷-۱۷۹۰۱		حسینخان- ویلن	گیلکی
۹۸۶۸e	۷-۱۷۹۰۲		حسینخان- ویلن	بیات ترک و مثنوی
۹۸۶۹e	۷-۱۷۹۰۳		حسینخان- ویلن	رنگ بیات ترک
۹۸۷۰e	۷-۱۸۰۰۸		حسینخان- ویلن، رضا قلبیخان- ضرب	رنگ گیلکی
۹۸۷۱e	۷-۱۹۲۵۳		باقرخان- کمانچه	سه گاه
۹۸۷۲e	۷-۱۹۲۵۴		باقرخان- کمانچه	رنگ سه گاه
۹۸۷۳e	۷-۱۹۲۵۲		باقرخان- کمانچه	قطار
۹۸۷۴e	۷-۱۸۰۰۹		باقرخان- کمانچه	رنگ قطار
۹۸۷۵e	۷-۱۹۲۵۵		باقرخان- کمانچه	حجاز
۹۸۷۶e	۷-۱۹۲۵۶		باقرخان- کمانچه، رضا قلبیخان- ضرب	رنگ حجاز
۹۸۷۷e	۷-۱۲۱۸۶	باقر خان	باقرخان- کمانچه	تصنیف و رنگ قطار
۹۸۷۸e	۷-۱۸۰۱۰		باقرخان- کمانچه، میرزا اسدالله خان- تار	تصنیف و رنگ حجاز
۹۸۷۹e	۷-۱۸۰۱۱		باقرخان- کمانچه، میرزا اسدالله خان- تار	تصنیف و رنگ سه گاه
۹۸۸۰e	۷-۱۸۰۱۲		باقرخان- کمانچه، میرزا اسدالله خان- تار	تصنیف حجاز
۹۸۸۱e	۷-۱۸۰۱۳		باقرخان- کمانچه، میرزا اسدالله خان- تار	گریلی
۹۸۸۲e	۷-۱۲۰۷۸	طاهرزاده	اکبر خان- فلوت	دستارالعرب
۹۸۸۳e	۷-۱۲۰۷۹	طاهرزاده	اکبر خان- فلوت	حجاز
۹۸۸۴e	۷-۱۲۰۸۰	طاهرزاده	اکبر خان- فلوت	بیداد
۹۸۸۵e	۷-۱۲۰۸۱	طاهرزاده	اکبر خان- فلوت	سه گاه قفقاز
۹۸۸۶e	۷-۱۲۰۸۲	طاهرزاده	اکبر خان- فلوت	بیات اصفهان
۹۸۸۷e	۷-۱۲۰۸۳	طاهرزاده	اکبر خان- فلوت	افشاری
۹۸۸۸e	۷-۱۲۰۸۴	طاهرزاده	اکبر خان- فلوت	همایون
۹۸۸۹e	۷-۱۶۰۰۰		اکبر خان- قره نی	رنگ همایون
۹۸۹۰e	۷-۱۲۰۸۵	طاهرزاده	اکبر خان- فلوت	حاجیانی
۹۸۹۱e	۷-۱۲۰۸۶	رضاقلیخان	اکبر خان- فلوت	رنگ دشتی
۹۸۹۲e	۷-۱۹۲۵۰		درویش خان- تار	دشتی
۹۸۹۳e	۷-۱۹۲۷۲		درویش خان- تار	رنگ بیداد
۹۸۹۴e	۷-۱۷۹۰۶		حسینخان- ویلن	ازم دره
۹۸۹۵e	۷-۱۸۰۱۴		حسینخان- فلوت	بیات ترک
۹۸۹۶e	۷-۱۲۰۸۷	طاهرزاده	اکبر خان- فلوت	شوشتری

و حتی حسینخان و اکبرخان در بین ضبط شده های امروز به یادگار مانده است. ضبط تصنیف قطار با صدای باقرخان بر روی قالب شماره ۹۸۷۷۵ نیز از جمله آثار جالب توجه می باشد. اگرچه باقرخان در صفحه های ضبط شده در سال ۱۲۸۴ در تهران، همخوانیهایی با آقاحسین تعزیه خوان دارد اما این اثر اولین صفحه مستقل از خوانندگی وی است که بازهم در همین مجموعه تکرار می گردد.

قطعه "ازم دره" که توسط حسینخان با ویلن اجرا شده، اثری قابل توجه از آثار این روز است. از سوی دیگر، تمام جواب آوازهای ضبط شده با فلوت اکبرخان است که ۱۱ اثر از وی در این روز ضبط می شود و ادامه آن به روز بعد تعقیب می گردد. چهار قطعه ی سازی مشترک باقرخان و میرزا اسدالله نیز از آثار قابل توجه این سری می باشند.

ششمین روز ضبط، ۱۷ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

عنوان اثر	سازها و نوازندگان / همراهان	خواننده	شماره کاتالوگ	شماره قالب
تصنیف بیداد	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۰۸۸	۹۸۹۷e
تصنیف بیات اصفهان	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۰۸۹	۹۸۹۸e
تصنیف حجاز	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۰۹۰	۹۸۹۹e
تصنیف شوشتری	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۰۹۱	۹۹۰۰e
تصنیف دشتی	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۰۹۲	۹۹۰۱e
تصنیف افشاری	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۰۹۳	۹۹۰۲e
تصنیف سه گاه	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۰۹۴	۹۹۰۳e
تصنیف بیات ترک	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۰۹۵	۹۹۰۴e
تصنیف حجاز	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۰۹۶	۹۹۰۵e
شور نمره ۱	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۰۹۷	۹۹۰۶e
شور نمره ۲	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۰۹۸	۹۹۰۷e
شور نمره ۳	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۰۹۹	۹۹۰۸e
شور نمره ۴	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۹۱۵۰	۹۹۰۹e
تصنیف شور	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۱۰۰	۹۹۱۰e
ماهور - پیش درآمد		طاهرزاده	# ۷-۱۲۱۸۱	۹۹۱۷e
دلکش		طاهرزاده	# ۷-۱۲۱۰۱	۹۹۱۸e
ماهور - دلکش		طاهرزاده	# ۷-۱۲۱۰۲	۹۹۱۹e
ماهور - شکسته	اکبر خان - فلوت	طاهرزاده	۷-۱۲۱۰۳	۹۹۲۰e
تصنیف ماهور	حبیب الله خان - پیانو، اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۷-۱۲۱۰۴	۹۹۲۱e
ماهور - درآمد	حسینخان - ویلن	طاهرزاده	۷-۱۲۱۰۵	۹۹۲۲e
شور	میرزا اسدالله خان - تار	طاهرزاده	۷-۱۲۱۰۶	۹۹۲۳e
شور (بقیه) حسینی	میرزا اسدالله خان - تار	طاهرزاده	۷-۱۲۱۰۷	۹۹۲۴e
رنگ اصول	میرزا اسدالله خان - تار، رضاقلیخان - ضرب		۷-۱۸۰۱۵	۹۹۲۵e
نیریز	باقر خان - کمانچه	رضاقلیخان	۷-۱۲۱۰۸	۹۹۲۶e
رنگ اصول	باقر خان - کمانچه	*	۷-۱۹۲۶۹	۹۹۲۷e
رهاب	باقر خان - کمانچه	طاهرزاده	۷-۱۲۱۰۹	۹۹۲۸e
تصنیف شیدا	حسینخان - کمانچه	حسینخان	۷-۱۲۱۸۹	۹۹۲۹e
سه گاه - زابل	اکبر خان - فلوت	طاهرزاده	۲۰۰۱۲۰۰۰	۲۹۷۳f
سه گاه - مخالف	اکبر خان - فلوت	طاهرزاده	۲۰۰۱۲۰۰۱	۲۹۷۴f
تصنیف سه گاه	اکبر خان - فلوت	رضاقلیخان	۲۰۰۱۲۰۱۸	۲۹۷۵f
ماهور	حسینخان - ویلن	رضاقلیخان	۲۰۰۱۲۰۰۲	۲۹۷۶f
تصنیف ماهور	حسینخان - ویلن	رضاقلیخان	۲۰۰۱۲۰۰۳	۲۹۷۷f
چهارگاه	حسینخان - ویلن	رضاقلیخان	۲۰۰۱۲۰۰۴	۲۹۷۸f

در ششمین روز ۳۳ اثر ضبط می شود که ۲۷ اثر روی صفحه های ۲۵ سانتی و ۶ اثر بر روی صفحه های ۳۰ سانتیمتری ضبط می گردند که در جداول این گزارش، صفحه های ۳۰ سانتی با حروف ضخیم (Bold) مشخص شده اند. در این روز و روزهای بعد، تمامی صفحه های ۳۰ سانتی که مدت ضبط روی آنها ۴ دقیقه می باشد به سازهای فرنگی اختصاص می یابد و بعید نیست که این امر در ایجاد یا تشدید اختلاف بین همسفران موثر بوده باشد.

آنچه بدون هیچ تردیدی از بررسی روزشمار ضبط در سفر لندن روشن می شود غیبت شبهه انگیز درویش خان است که از روز ششم ضبط (۱۷ آوریل) آغاز و تا آخرین روز (۲۳ آوریل) که تنها دو اثر سازی ضبط می نماید، ادامه می یابد.

بهترین فرض ممکن تصور بیماری طولانی برای درویش خان است که چنین فرضی در هیچیک از متون یا خاطرات هنرمندان، بدان تصریح یا تلمیح نشده است. اگر چه هنوز سندی دال بر چگونگی برنامه ریزی و هماهنگی ضبطهای روزانه با کمپانی و تقسیم کار بین هنرمندان همسفر لندن در دسترس نیست، اما بی تردید افرادی از گروه که آشنایی با زبان انگلیسی و یا فرانسه داشته اند در هماهنگی با کمپانی برای تنظیم برنامه ضبط و متن لیبلا موثرتر بوده اند. بنابراین احتمال موثرتر بودن افرادی چون حبیب الله خان که متعلق به خانواده ای اشرافی بوده و از نحوه آموزش متعارف در خانواده های اعیان قاجاریه بهره مند گشته، قویا قابل اعتناست ضمن اینکه برخی مستندات موید این احتمال می باشند که مهمترین و مستندترین آنها متنی است که برای لیبلا اثر ضبط شده بر روی قالب ۱۰۰۲۶۰ در روز ۲۳ آوریل ۱۹۰۹ نوشته شده است و در آن حبیب الله خان بعنوان اولین پیانیست ایرانی معرفی گردیده است.

شاید طبع حساس و زودرنج درویش خان و یا باور وی به لزوم ضبط آثار با حال و هوایی دیگر (مثلا ضبط قطعات بیشتری از تکنوازی تار یا ضبط و به یادگار گذاشتن گوشه های مهجور و متروک و غیره که بشدت مدنظر استاد بزرگ، آقا حسینقلی بوده است) و عدم توجه به این ملاحظات از سوی نمایندگان کمپانی و برخی از همسفران، وی را ناگزیر به فاصله گرفتن از مسیر ضبط می نماید بنحوی که از ۱۶ آوریل تا پایان برنامه ضبط، فقط ۴ اثر سازی از درویش خان ضبط می شود.

حال که به تفصیل از درویش خان در سفر لندن سخن گفتیم پرداختن به یک افسانه تاریخی که به نقل از پدر ابوالحسن خان صبا نقل شده و استقبال عامیانه یافته، خالی از لطف نیست. موضوع این افسانه، اعتراض درویش خان به آقا حسینقلی از بابت طلب دستمزد برای ضبط صفحه و راضی شدن وی به چند متر ماهوت و اقدام درویش خان به ابداع پیش درآمد و ضبط آنها بصورت صفحه و رقابت با صفحه های پر شده توسط آقا حسینقلی است (ن.ک: خالقی، روح الله، سرگذشت موسیقی ایران، ص ۴۴۴). براساس روال نقل موضوع، این اتفاق و اعتراض بایستی ناظر بر اولین نوبت ضبط صفحه باشد که در سال ۱۲۸۴ شمسی در تهران صورت پذیرفته است. اسناد و مدارک موجود گویای آنست که در آن نوبت ضبط، آقا حسینقلی در آخرین روزهای ضبط و پس از تاثیرگذاری افرادی چون موسیو لومر و علی اکبر

خان شاهی به این گود وارد شده و پس از ضبط صفحه ماوراءالنهر، آخرین قالبهای باقیمانده را به ضبط هفت دستگاه موسیقی ایرانی اختصاص می دهند که چهار دستگاه توسط آقاحسینقلی و هنرمندان مدنظر او و سه دستگاه توسط هنرمندان منتخب علی اکبر خان شاهی اجرا و ضبط می شود. تمامی آثار درویش خان در این سال، چه اجرای دستگاه ماهور و چه برخی قطعات منفرد، به همراه آواز سید احمد خان اجرا شده که خواننده مورد تایید آقاحسینقلی بوده و هم در اجرای دستگاه چهارگاه، تار میرزا حسینقلی را همراهی کرده و هم در سفر به پاریس برای ضبط صفحه در سال ۱۲۸۶ شمسی، تنها خواننده همراه وی بوده است. بی تردید در آثار ضبط شده در سال ۱۲۸۴ در تهران، درویش خان کاملاً متأثر از استاد خود بوده و نه در آن آثار و نه حتی در صفحه های مورد توجه در این بحث که ضبط شده در سال ۱۹۰۹ میلادی (سال ۱۲۸۸ شمسی) در لندن هستند، حتی در یک قطعه از آثار ضبط شده درویش خان، اسم و عنوان "پیش درآمد" به چشم نمی خورد در حالیکه تنها بر روی صفحه با شماره GC.۷-۱۲۱۰۵ از حسینخان هنگ آفرین عبارت "پیش درآمد" برای اولین بار مشاهده می گردد.

هفتمین روز ضبط، ۱۹ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

در این روز علیرغم استراحت و توقیفی یکروزه در کار ضبط، تنها ۸ اثر بر روی صفحه های ۳۰ سانتیمتری ضبط می گردد که مثل صفحه های ۳۰ سانتیمتری قبلی، همه از نوازندگان سازهای غربی است. نکته قابل توجه، ضبط صفحه ای منحصر به فرد از اکبرخان فلوتی در این روز است که براساس کاتالوگ کمپانی، وی با نی آواز رضاقلیخان را در مایه گیلکی همراهی نموده است. از آنجا که صفحه های با قطر ۲۵ سانتیمتر، رایج ترین اندازه در صفحه های ۷۸ دور بوده، عدم ضبط صفحه ۲۵ سانتی در این روز جای توجه و تعجب دارد بویژه آنکه در روز بعد نیز، تنها سه صفحه ۲۵ سانتیمتری (دارای لیبیل گرامافون کنسرت رکورد) ضبط می شود و شاید ناشی از مواجه شدن مقطعی استودیو با قالب پرنشده ۲۵ سانتی تلقی گردد.

تاریخ ضبط: ۱۹ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

شماره قالب	شماره کاتالوگ	خواننده	سازها و نوازندگان/ همراهان	عنوان اثر
۲۹۷۹۴	۲۰۰۱۲۰۰۵	رضاقلیخان		تصنیف چهارگاه
۲۹۸۰۴	۲۰۰۱۲۰۰۶	طاهرزاده	حسینخان - ویلن	همایون
۲۹۸۱۴	۲۰۰۱۲۰۰۷	رضاقلیخان	حسینخان - ویلن	تصنیف همایون
۲۹۸۲۴	۲۰۰۱۲۰۲۱	رضاقلیخان	حسینخان - ویلن	
۲۹۸۳۴	۲۰۰۱۲۰۰۸	رضاقلیخان	اکبرخان - نی	گیلکی
۲۹۸۴۴	۲۰۰۱۲۰۰۹	طاهرزاده	اکبرخان - فلوت	همایون - لیلی مجنون - گیلکی
۲۹۸۵۴	۲۰۰۱۲۰۱۰	طاهرزاده	اکبرخان - فلوت	مثنوی
۲۹۸۶۴	۲۰۰۱۰۵۰۰		ارکس، حبیب الله خان - پیانو، رضاقلیخان - ضرب	درآمد عراق ماجیش

هشتمین روز ضبط، ۲۰ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

در هشتمین روز، سه صفحه ۲۵ سانتیمتری و هفت صفحه ۳۰ سانتیمتری ضبط می شود که جز یک اثر (رنگ لزگی) از باقرخان، مابقی آثار متعلق به سازهای فرنگی و نوازندگان آنهاست و در تمامی صفحه های ۳۰ سانتیمتری، حبیب الله خان و پیانوی وی حضوری ثابت و مستمر دارند.

تاریخ ضبط: ۲۰ آوریل ۱۹۰۹ میلادی				
شماره قالب	شماره کاتالوگ	خواننده	سازها و نوازندگان / همراهان	عنوان اثر
۹۹۳۰e	۷-۱۹۲۷۰	باقر خان - کمانچه	رنگ لزگی	رنگ لزگی
۹۹۳۱e	۷-۱۲۱۱۰	طاهرزاده	اکبر خان - فلوت	نوا
۹۹۳۲e	۷-۱۲۱۱۱	رضاقلیخان	اکبر خان - فلوت	تصنیف نوا
			ارکس، حبیب الله خان - پیانو، حسینخان - ویلن،	
۲۹۸۷f	۲-۰۱۰۵۰۱	رضاقلیخان - ضرب	ماهور	ماهور
۲۹۸۸f	۲-۰۱۰۵۰۲	ارکس، حبیب الله خان - پیانو	راک	راک
			ارکس، حبیب الله خان - پیانو، اکبرخان - فلوت،	
۲۹۸۹f	۲-۰۱۰۵۰۳	حسینخان - ویلن	عراق	عراق
			ارکس، حبیب الله خان - پیانو، اکبرخان - فلوت،	
۲۹۹۰f	۲-۰۱۰۵۰۴	رضاقلیخان - ضرب	عراق	عراق
۲۹۹۱f	۲-۰۱۲۰۱۹	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	بیات اصفهان
۲۹۹۲f	۲-۰۱۲۰۱۱	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	ابوعطا
۲۹۹۳f	۲-۰۱۲۰۱۲	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	مثنوی

نهمین روز ضبط، ۲۱ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

در نهمین روز، با ضبط ۴۰ اثر، پرکارترین روز ضبط صفحه در سفر لندن رقم می خورد و پس از ضبط ۵ اثر ارکسترال که عناوینی جالب دارند، ۸ اثر با مشارکت باقرخان ضبط می شود. در بین این صفحه ها، علاوه بر اجرای دستگاه همایون در ۶ صفحه توسط باقرخان و دستگاه نوا در ۵ صفحه با ویلون حسینخان و با آواز طاهرزاده یا رضاقلیخان، دو صفحه یکروی دیگر با صدای باقرخان وجود دارد که تصویر لیل صفحه شماره ۱۲۱۲۶-۷ GC. مشاهده می گردد. بقیه آثار مثل روز قبل، عمدتاً به آثاری از حبیب الله خان تعلق دارند و صفحه های ۳۰ سانتی نیز مجدداً منحصر به آثار اویند.

تاریخ ضبط: ۲۱ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

شماره قالب	شماره	خواننده	سازها و نوازندگان / همراهان	عنوان اثر
۹۹۴۹e	۷-۱۰۵۰۰	ارکس	ارکس	تصنیف - ارمنی
۹۹۵۰e	۷-۱۰۵۰۱	ارکس	ارکس	سرود
۹۹۵۱e	۷-۱۰۵۰۲	ارکس	ارکس	مارش رومی
۹۹۵۲e	۷-۱۰۵۰۳	ارکس	ارکس	سرود ملی
۹۹۵۳e	۷-۱۰۵۰۴	ارکس	ارکس	درآمد بیداد رومی
۹۹۵۴e	۷-۱۲۱۱۲	طاهرزاده	باقر خان - کمانچه	همایون
۹۹۵۵e	۷-۱۲۱۱۳	طاهرزاده	باقر خان - کمانچه	شوشتری
۹۹۵۶e	۷-۱۲۱۱۴	طاهرزاده	باقر خان - کمانچه	منصوری
۹۹۵۷e	۷-۱۲۱۱۵	طاهرزاده	باقر خان - کمانچه	همایون نمره ۴
۹۹۵۸e	۷-۱۲۱۱۶	رضاقلیخان	باقر خان - کمانچه، حسینخان - ویلن	تصنیف همایون
۹۹۵۹e	۷-۱۲۱۱۷	رضاقلیخان	باقر خان - کمانچه	رنگ
۹۹۶۰e	۷-۱۲۱۱۸	طاهرزاده	حسینخان - ویلن	نوا
۹۹۶۱e	۷-۱۲۱۱۹	طاهرزاده	حسینخان - ویلن	نوا - سارنج
۹۹۶۲e	۷-۱۲۱۲۰	طاهرزاده	حسینخان - ویلن	نوا نمره ۲
۹۹۶۳e	۷-۱۲۱۲۱	رضاقلیخان	حسینخان - ویلن	تصنیف رهاب نوا
۹۹۶۴e	۷-۱۲۱۲۲	رضاقلیخان	حسینخان - ویلن	تصنیف نوا
۹۹۶۵e	۷-۱۲۱۲۳	رضاقلیخان	اکبر خان - فلوت	گبری
۹۹۶۶e	۷-۱۲۱۲۴	طاهرزاده	اکبر خان - فلوت	مثنوی
۹۹۶۷e	۷-۱۲۱۲۵	باقر خان	اکبر خان - فلوت	تصنیف گیلکی
۹۹۶۸e	۷-۱۲۱۲۶	باقر خان	اکبر خان - فلوت	تصنیف گیلکی
۹۹۶۹e	۷-۱۰۵۰۴	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	رنگ اصول
۹۹۷۰e	۷-۱۲۱۲۷	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	بیات ترک
۹۹۷۱e	۷-۱۲۱۲۸	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	شور - شهناز
۹۹۷۲e	۷-۱۰۵۰۵	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	رنگ بیات ترک
۹۹۷۳e	۷-۱۲۱۲۹	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	ابوعطا
۹۹۷۴e	۷-۱۸۰۱۶	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو، رضاقلیخان - ضرب	رنگ ماهور
۹۹۷۵e	۷-۱۲۱۳۰	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	افشاری
۹۹۷۶e	۷-۱۲۱۳۱	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	تصنیف افشاری
۹۹۷۷e	۷-۱۲۱۳۲	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	گریلی
۹۹۷۸e	۷-۱۸۰۱۷	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو، رضاقلیخان - ضرب	رنگ دشتی
۹۹۷۹e	۷-۱۲۱۳۳	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	مثنوی
۹۹۸۰e	۷-۱۲۱۳۴	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	تصنیف بیات ترک
۹۹۸۱e	۷-۱۲۱۳۵	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	تصنیف بیات ترک و رهاب

شماره قالب	شماره کاتالوگ	خواننده	سازها و نوازندگان / همراهان	عنوان اثر
۲۹۹۴f	۲۰۰۱۲۰۱۳	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	سه گاه - درآمد
۲۹۹۵f	۲۰۰۱۲۰۱۴	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	سه گاه - زابل - مخالف
۲۹۹۶f	۲۰۰۱۲۰۱۵	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	ماهور نمره ۱
۲۹۹۷f	۲۰۰۱۲۰۱۶	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	ماهور نمره ۲ - شکسته و عراق
۲۹۹۸f	۲۰۰۱۲۰۱۷	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	شور - درآمد
۲۹۹۹f	۲۰۰۱۵۵۰۰		حبیب الله خان - پیانو	دشتی
۳۰۰۰f	۲۰۰۱۲۰۲۰	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	شور شهنواز

دهمین روز ضبط، ۲۲ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

در این روز ۱۶ اثر بر روی صفحه های ۲۵ سانتیمتری ضبط می گردد و پس از فاصله ای نسبتاً طولانی، ۱۱ قطعه از اسدالله خان اتابکی ضبط می گردد (سه قطعه با سنتور و هشت اثر با تار) در حالیکه همچنان غیبت مشهود درویشخان ادامه دارد.

شماره قالب	شماره کاتالوگ	خواننده	سازها و نوازندگان / همراهان	عنوان اثر
۹۹۸۲e	۷-۱۲۱۳۶	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	تصنیف ماهور
۹۹۸۳e	۷-۱۲۱۳۷	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	تصنیف کابلی
۹۹۸۴e	۷-۱۲۱۳۸	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	ساقی نامه
۹۹۸۵e	۷-۱۲۱۳۹	طاهرزاده	میرزا اسدالله خان - تار	افشاری
۹۹۸۶e	۷-۱۲۱۴۰	طاهرزاده	میرزا اسدالله خان - تار	بیات اصفهان
۹۹۸۷e	۷-۱۲۱۴۱	رضاقلیخان	میرزا اسدالله خان - تار	تصنیف بیات اصفهان
۹۹۸۸e	۷-۱۲۱۴۲	رضاقلیخان	میرزا اسدالله خان - تار	تصنیف افشاری
۹۹۸۹e	۷-۱۲۱۴۳	رضاقلیخان	میرزا اسدالله خان - تار	تصنیف شور
۹۹۹۰e	۷-۱۲۱۹۶	رضاقلیخان	میرزا اسدالله خان - تار	رنگ شهنواز
۹۹۹۱e	۷-۱۲۱۴۴	طاهرزاده	میرزا اسدالله خان - سنتور	ابوعطا
۹۹۹۲e	۷-۱۲۱۴۵	رضاقلیخان	میرزا اسدالله خان - سنتور	تصنیف ابوعطا
۹۹۹۳e	۷-۱۸۰۱۸		میرزا اسدالله خان - سنتور، رضاقلیخان - ضرب	رنگ
۹۹۹۴e	۷-۱۲۱۴۶	رضاقلیخان	میرزا اسدالله خان - تار	شوشتری
۹۹۹۵e	۷-۱۲۱۴۷	رضاقلیخان	میرزا اسدالله خان - تار	تصنیف شوشتری
۹۹۹۶e	۷-۱۲۱۴۸	رضاقلیخان	باقر خان - کمانچه	تصنیف بلیلی
۹۹۹۷e	۷-۱۲۱۴۹	رضاقلیخان	باقر خان - کمانچه	تصنیف راک عبدالله

در بین این آثار، تصنیف کابلی و تصنیف بلبلی که هردو با صدای رضاقلیخان ضبط شده، شاید در بین صفحه های سنگی دارای مشابه مستقلی نباشند. ضمناً صفحه های سنتوری که در این روز از اسدالله خان ضبط شده اند، آخرین صفحه های سنتوری هستند که در دوره قاجار ضبط گردیده اند.

یازدهمین روز ضبط، ۲۳ آوریل ۱۹۰۹ میلادی

در این روز که آخرین روز ضبط در سفر لندن است ۲۱ اثر بر روی صفحه های ۲۵ سانتیمتری ضبط می گردد که تعدادی از آنها تولید و عرضه نشده اند. از جمله آثار جالب توجه در این روز منتسب بودن صفحه ای از پیانوی سولو به باقرخان است و دوخوانی بیات کرد توسط طاهرزاده و رضاقلیخان می باشد.

شماره قالب	شماره کاتالوگ	خواننده	سازها و نوازندگان / همراهان	عنوان اثر
۱۰۰۱۲e	۷-۱۲۱۵۰	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	شهناز
۱۰۰۱۳e	۷-۱۲۱۵۱	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	افشاری
۱۰۰۱۴e	۷-۱۲۱۵۲	طاهرزاده	حبیب الله خان - پیانو	افشاری
۱۰۰۱۵e	۷-۱۲۱۵۳	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	بیات اصفهان
۱۰۰۱۶e	۷-۱۲۱۶۵	رضاقلیخان #		گیلکی
۱۰۰۱۷e	۷-۱۲۱۵۴	رضاقلیخان #		تصنیف و رنگ گیلکی
۱۰۰۱۸e	۷-۱۲۱۵۵	رضاقلیخان #		تصنیف دشتی
۱۰۰۱۹e	۷-۱۲۱۵۶	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	تصنیف افشاری
۱۰۰۲۰e	۷-۱۵۵۰۰		باقرخان - پیانو	گریلی
۱۰۰۲۱e	۷-۱۲۱۵۷	رضاقلیخان *		تصنیف دشتی
		آسید رحیم (طاهرزاده)		
۱۰۰۲۲e	۷-۱۲۱۵۸	خواننده)	حبیب الله خان - پیانو	غنا
۱۰۰۲۳e	۷-۱۲۱۵۹	رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو	تصنیف عربی
۱۰۰۲۴e	۷-۱۵۵۰۱		حبیب الله خان - پیانو	مارش ملی ایران
۱۰۰۲۵e	۷-۱۵۵۰۲		حبیب الله خان - پیانو	سه گاه - تصنیف و رنگ
			ساخته ح.خ.و.س مشیرهمایون، اولین پیانیست	
۱۰۰۲۶e	۷-۱۵۵۰۳		ایرانی (پیانو سولو)	مارش ملی ایران
۱۰۰۲۷e	۷-۱۹۲۵۱		درویش خان - تار	ماهور - دلکش
۱۰۰۲۸e	۷-۱۹۲۷۳		درویش خان - تار	رنگ ماهور
۱۰۰۲۹e	۷-۱۰۵۰۵		ارکس	رنگ مخصوص
۱۰۰۳۰e	۷-۱۸۰۱۹	#	حسینخان - ویلن، رضاقلیخان - ضرب	دشتی
۱۰۰۳۱e	۷-۱۴۰۱۲	طاهرزاده و رضاقلیخان	حبیب الله خان - پیانو، حسینخان - ویلن	بیات کرد
۱۰۰۳۲e	۷-۱۰۵۰۶		ارکس	تصنیف دشتی

در آخرین روز دو اثر سولو در ماهر از درویش خان در ماهر، پس از گذشتن بالغ بر یک هفته از غیبت معنادار وی، ضبط می شود. بی تردید اگر درویش خان از نتیجه این سفر رضایت داشت در سفر بعدی به تفلیس در سال ۱۲۹۳ شمسی (۱۹۱۴ میلادی) از همکاری همسفران خویش استفاده می کرد در حالیکه از همسفران لندن تنها درویش خان، باقرخان و طاهرزاده به همراه ابوالحسن خان اقبال السلطان و عبدالله خان دوامی برای ضبط صفحه عازم تفلیس می شوند و ترکیب جدید و فقدان ساز غربی، گواه نوعی مرزبندی توسط درویش خان، باقرخان و طاهرزاده با آثار و صفحه های لندن است که به نوعی به ایشان مستند می شده است

از جمله آثاری که در بین آخرین آثار ضبط شده مشاهده می شود، صفحه "غنا" است که طاهرزاده به یاد و در بزرگداشت سید رحیم اجرا کرده و بر روی لیبل صفحه نیز سهوا اسم سید رحیم درج گردیده و سوء تفاهم باقی بودن صفحه ای از وی را ایجاد کرده است. روی دیگر این صفحه، تصنیفی عربی است که توسط رضاقلیخان اجرا شده است.

پاره ای ملاحظات

آمار کامل آثار ضبط شده از هر هنرمند در سفر لندن به تفکیک تاریخ ضبط و قطر صفحه در جدول زیر ارائه گردیده است. قابل ذکر آنکه از ۲۵۱ اثر ضبط شده تنها ۲۱۸ اثر به صورت صفحه های

قطر - تاریخ	حبیب الله خان	حسینخان	اکبر خان	میرزا اسدالله	باقر خان	درویش خان	رضا قلیخان	طاهرزاده	ارکس	total
۱۲av-۱۰"	۰	۶	۲	۰	۵	۸	۱۰	۱۰	۰	۲۲
۱۲av-۱۲"	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۲av-total	۰	۶	۲	۰	۵	۸	۱۰	۱۰	۰	۲۲
۱۳av-۱۰"	۳	۰	۲	۰	۷	۰	۷	۳	۰	۱۱
۱۳av-۱۲"	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳av-total	۳	۰	۲	۰	۷	۰	۷	۳	۰	۱۱
۱۴av-۱۰"	۵	۱۵	۰	۰	۱۰	۵	۱۷	۱۰	۰	۳۴
۱۴av-۱۲"	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۴av-total	۵	۱۵	۰	۰	۱۰	۴	۱۷	۱۰	۰	۳۴
۱۵av-۱۰"	۰	۲	۰	۶	۷	۱۰	۸	۱۵	۰	۲۵
۱۵av-۱۲"	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۵av-total	۰	۲	۰	۶	۷	۱۰	۸	۱۵	۰	۲۵
۱۶av-۱۰"	۰	۷	۱۱	۴	۱۱	۲	۱	۹	۰	۳۱
۱۶av-۱۲"	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۶av-total	۰	۷	۱۱	۴	۱۱	۲	۱	۹	۰	۳۱
۱۷av-۱۰"	۱	۲	۱۶	۳	۳	۰	۱۶	۸	۰	۲۷
۱۷av-۱۲"	۰	۳	۳	۰	۰	۰	۴	۲	۰	۶
۱۷av-total	۱	۵	۱۹	۳	۳	۰	۲۰	۱۰	۰	۳۳
۱۹av-۱۰"	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۹av-۱۲"	۱	۳	۳	۰	۰	۰	۴	۳	۰	۸
۱۹av-total	۱	۳	۳	۰	۰	۰	۴	۳	۰	۸
۲۰av-۱۰"	۰	۰	۲	۰	۱	۰	۱	۱	۰	۳
۲۰av-۱۲"	۷	۲	۲	۰	۰	۰	۰	۳	۰	۷
۲۰av-total	۷	۲	۴	۰	۱	۰	۱	۴	۰	۱۰
۲۱av-۱۰"	۱۳	۶	۲	۰	۸	۰	۱۰	۱۲	۵	۳۳
۲۱av-۱۲"	۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۶	۰	۷
۲۱av-total	۲۰	۶	۲	۰	۸	۰	۱۰	۱۸	۵	۴۰
۲۲av-۱۰"	۳	۰	۰	۱۱	۲	۰	۱۲	۳	۰	۱۶
۲۲av-۱۲"	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۲۲av-total	۳	۰	۰	۱۱	۲	۰	۱۲	۳	۰	۱۶
۲۳av-۱۰"	۱۰	۱	۰	۰	۱	۲	۱۰	۳	۳	۲۱
۲۳av-۱۲"	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۲۳av-total	۱۰	۱	۰	۰	۱	۲	۱۰	۳	۰	۲۱
۱۰" total	۳۵	۳۹	۳۵	۲۴	۵۵	۲۷	۹۲	۷۴	۸	۲۲۳
۱۲" total	۱۵	۸	۸	۰	۰	۰	۸	۱۴	۰	۲۸
G-total	۵۰	۴۷	۴۳	۲۴	۵۵	۲۷	۱۰۰	۸۸	۸	۲۵۱
حبیب الله خان	حسینخان	اکبر خان	میرزا اسدالله	باقر خان	درویش خان	رضا قلیخان	طاهرزاده	ارکس	total	

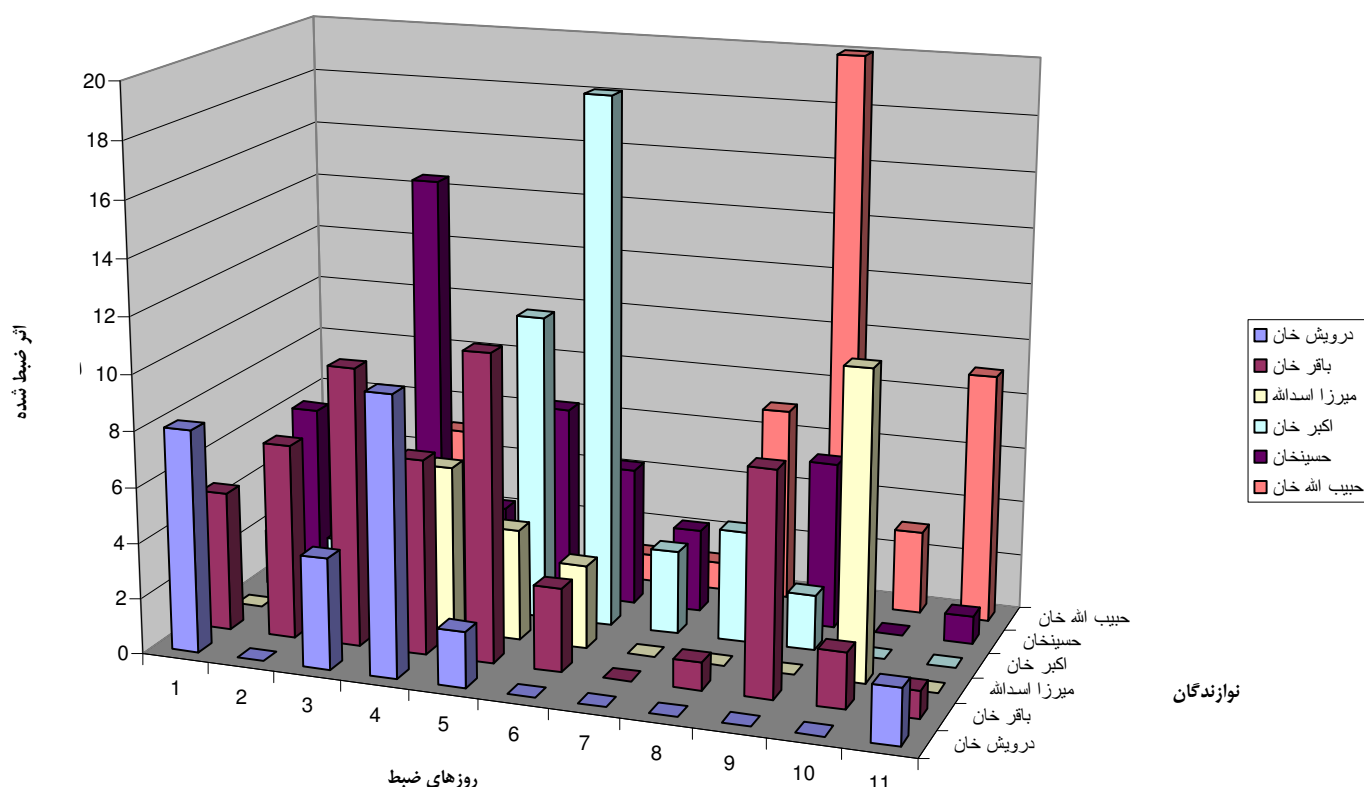
یکرو و دورو تولید و در کاتالوگ سال ۱۹۰۹ کمپانی گرامافون درج شده است.

بیشترین تعداد اثر ضبط شده متعلق به رضاقلیخان نوروزی می باشد که حداقل ۱۰۰ اثر بصورت آواز، تصنیف (۵۷ تصنیف) و نواختن ضرب از وی ضبط شده است و پس از وی ۸۸ اثر به طاهرزاده تعلق دارد که ۴ قطعه آن تصنیف و مابقی آواز است.

اگرچه در فهرستها و روی لیبل صفحه ها ۵۰ اثر از حبیب الله خان ثبت شده ولی در تعداد بیشتری از صفحه های این سفر، صدای پیانوی وی - که همواره در داخل استودیو قرار داشته - شنیده می شود. در واقع در بین نوازندگان بیشترین آثار ضبط شده متعلق به حبیب الله خان می باشد در حالیکه میرزا اسدالله خان با ۲۴ اثر، کمترین تعداد قطعات را ضبط کرده است.

به آزدگی و کناره جویی احتمالی درویش خان اشاره ای رفت و آیا درویش خان، حاضر بود تنها برای ضبط ۲۷ اثر رنج سفری دور و دراز تا لندن را برخود هموار کند؟! آیا طبیعی است که سهم درویش خان ۳۷ ساله - که در آن ایام استادی شناخته شده بوده - از ضبط صفحه نسبت به جوان ۲۷ ساله ای چون حبیب الله خان کمتر از نصف باشد؟!

نمودار مقایسه پراکندگی آثار ضبط شده به تفکیک هنرمندان

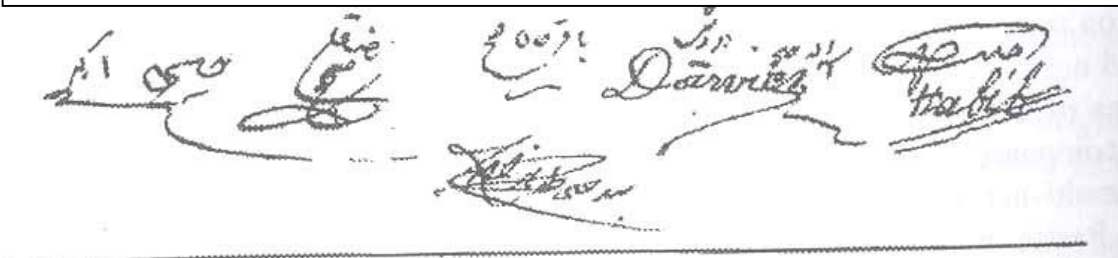
روابط بین هنرمندان، جهت گیری مسلط در ضبط آثار در لندن و انعکاس آن در بین مدیران موسیقی ایران بویژه آقا حسینقلی - که رئیس بلامنازع موسیقی ایران در آن هنگام بوده است -

واکنشهایی را به دنبال داشته است. اتفاقی نیست اگر در آثار ضبط شده در تهران در سال ۱۲۹۱ شمسی جز اسدالله میرزا از هیچیک از همسفران وی اثری مشاهده نمی شود.

از سوی دیگر همانگونه که اشاره شد درویش خان، طاهرزاده و باقرخان در سفر دیگری که با هدفی مشابه در سال ۱۲۹۳ شمسی، برای ضبط صفحه عازم تفلیس می شوند، تنها همراهان ایشان ابوالحسن خان (اقبال السلطان) و عبدالله خان (دوامی) هستند. منحصر بودن ساز در صفحه های این سفر به تار درویش، کمانچه باقرخان و ضرب عبدالله خان، مشابه صفحه های ضبط شده در تهران در سال ۱۲۹۱

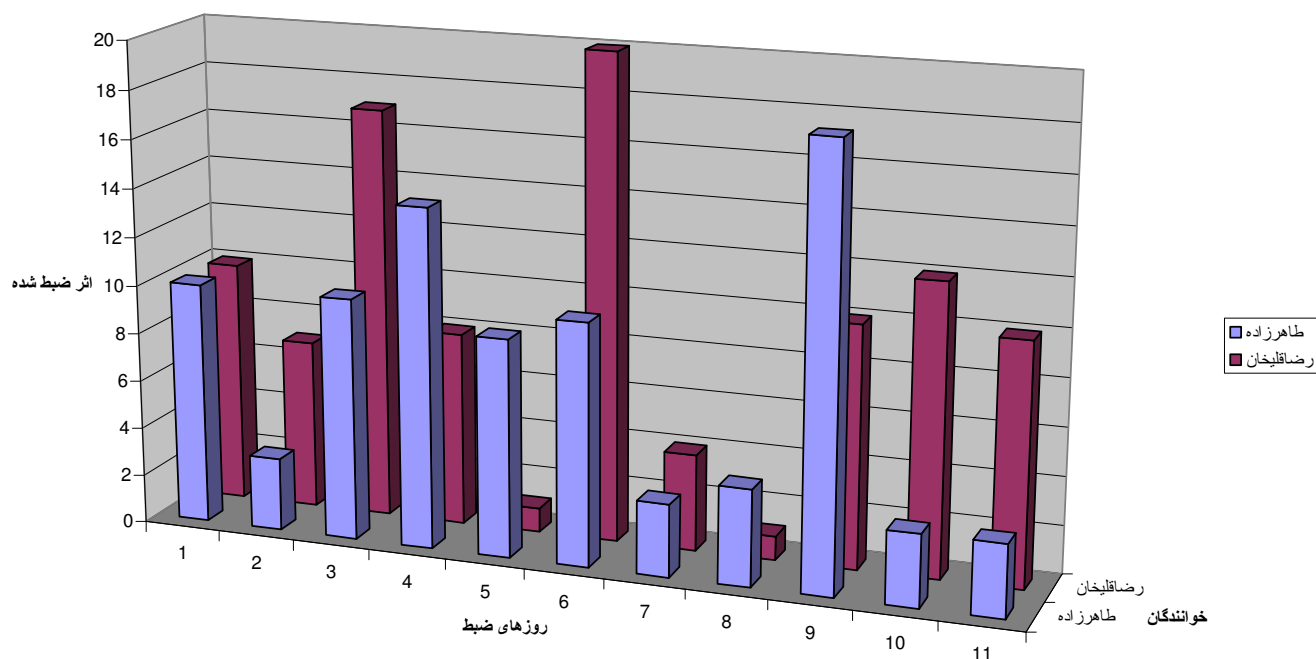
امضای هنرمندان ایرانی از ذیل قرارداد با کمپانی گرامافون در سال ۱۹۰۹ میلادی به نقل از مایکل کی نیر در کتاب ضبط شده های فارسی کمپانی گرامافون، ص ۱۴

حبیب الله اسدالله درویش ۸ باقرخان ۷ سیدحسین طاهرزاده رضاقلی حسین اکبر

شمسی و بنحو چشمگیری متفاوت با جهت گیری صفحه های سفر لندن است. تفاوت بارز دیگر، جایگزین شدن آواز و تصنیف رضاقلیخان با آواز ابوالحسن خان و با تصانیف عبدالله خان می باشد. برغم تمام ملاحظات که ذکر شد و در یک بررسی همه جانبه باید مورد توجه قرارگیرد، یادگارهای سفر لندن گنجینه ای استثنایی و بی بدیل از موسیقی اواخر عصر قاجاریه است که به روایت و توسط تربیت شدگان هنرمندان عهد ناصری و مظفری اجرا گردیده است.

مقایسه بین ترتیب آثار ضبط طاهرزاده و رضاقلیخان

صفحه های جالب

۱- ترانه عروسی پارسیان هند:

در جستجوی اینترنتی به مجموعه‌ای از صفحه‌های هندی که در سایت ebay به حراج گذاشته شده بود برخوردیم که در بین آنها، صفحه‌ای که تصویر لیبل آن را مشاهده می‌کنید، توجهم را بیشتر جلب کرد. این صفحه که بایستی در سال ۱۹۰۵ میلادی ضبط شده باشد، گوشه‌ای از فرهنگ، آداب، رسوم و موسیقی زرتشتیان مقیم هند و موسوم به "پارسی" را مستندسازی نموده است. این اثر به زبان گجراتی و توسط بانو "دین بای" برای کمپانی گرامافون ضبط و با شماره کاتالوگ GC۳-۱۳۹۰۰ منتشر شده است. یافتن فایل صوتی این صفحه و آثاری مشابه و بررسی موسیقی شناسانه آنها، می‌تواند به تبیین نقش پارسیان هند در عرصه موسیقی از روابط فرهنگی ایران و شبه قاره که تاکنون کمتر مورد توجه و پژوهش قرار گرفته، کمک کند.

۲- صفحه کمپانی پلیفون برای تاجگذاری رضا شاه:

کمپانی پلیفون در سال ۱۳۰۶ شمسی با ضبط بالغ بر ۲۴۰ روی صفحه فارسی ۲۷ سانتیمتری در تهران (ن ک: صفحه ۱ # ۱، ص ۳) و توفیق چشمگیر تجاری آنها به عمده ترین بنگاه ارائه دهنده صفحه فارسی تبدیل شد و توانست رقیبی با سابقه یعنی کمپانی گرامافون را پشت سر گذارد. به نظر می‌رسد یکی از ارکان این توفیق، قرارداد سه ساله این کمپانی با چهره‌هایی مورد توجه مردم چون قمر و ملوک ضرابی بوده است. در نظامنامه ضبط صوت در صفحات گرامافون (ن ک: صفحه ۲ # ۲، ص ۳)، که در بهار ۱۳۰۷ شمسی به تصویب هیئت وزرا می‌رسد، اشاره‌ای به تعهد برخی از هنرمندان طراز اول دارد که با توجه به آثار ضبط شده از هنرمندان مختلف، محتملاً چهره‌هایی چون قمر و ملوک خانم یعنی طرفهای اصلی قرارداد با پلیفون، مصداق موضوع بوده‌اند. چنین امری، لطمه‌ای بزرگ به موفقیت تجاری صفحه‌های پلیفون وارد می‌ساخت و شاید تلاش برای حل چنین مشکلی، علت

وجودی تنها صفحه ۲۵ سانتیمتری با برچسب قرمز و ضبط شده با ارکستر کمپانی گرامافون در خارج از ایران (محتلا آلمان) باشد. مشخصات دو روی صفحه مورد بحث عبارتند از:

۱۴۳۴bk	V ۵۰۲۸۱	سرود تاجگذاری اعلیحضرت پهلوی	ارکستر پلیفون
۱۴۳۵bk	V ۵۰۲۸۲	سحر صبح	ارکستر پلیفون

سرود تاجگذاری توسط موزیک ارکان حرب در اواخر سال ۱۳۰۷ شمسی روی صفحه پاته XY۸,۰۱۰ نیز ضبط شده و در همان هنگام نیز سرود سحر صبح توسط همین دسته موزیک روی صفحه ۱۵۰۰۴ کمپانی کلمبیا ضبط می گردد که در روی دیگر آن سرود فتح خوزستان شنیده می شود. کمپانی پلیفون نیز با صفحه یادشده به این جریان رسانه ای، که مورد توجه و حمایت حکومت وقت بوده می پیوندد و محتلا در اواخر سال ۱۹۲۸ میلادی (آذر یا دی ماه ۱۳۰۷ شمسی) ضبط شده است.

۳- تصنیف لعبت از عبدالله خان دوامی

صفحه شماره ۹۸۲۸۲ با لیبل مونارک رکورد Monarch Record اثری و سندی محتلا منحصر به فرد از آثار ضبط شده در سال ۱۲۹۳ میلادی در تفلیس توسط هنرمندان ایرانی است که اخیرا به دست آمده و معرفی آن ضروری بنظر می رسد.

این صفحه تصنیف منتشر نشده ای از عبدالله خان دوامی است به نام تصنیف لعبت که در آن به همراه کمانچه باقرخان رامشگر، آواز و نواختن ضرب توسط استاد دوامی شنیده می شود. در روی دیگر

این صفحه با شماره ۹۸۲۸۱ آواز شکسته قره باغی با صدای ابوالحسن خان اقبال السلطان با کمانچه باقرخان ضبط شده است.

در مجموعه آثار ضبط شده در تفلیس که در بهار ۱۹۱۴ میلادی و در آستانه جنگ جهانی اول ضبط و در کشور آلمان تولید شده است آوازهایی از اقبال السلطان، طاهرزاده و دوامی به همراه تار درویش خان و کمانچه باقرخان و ضرب عبدالله خان دوامی بیادگار مانده است. از آنجا که این مجموعه آخرین سری از آثار ضبط شده در دوره قاجار بوده و در پی آثار ضبط شده در تهران در سالهای ۱۲۸۴ و ۱۲۹۱ شمسی، پاریس ۱۲۸۶ و لندن ۱۲۸۸ و با روند تحول آنها مرتبط می باشد، توجه و تدقیق در این آثار از اهمیت ویژه ای برخوردار است بویژه آنکه تنها یادگارهای جوانی استاد دوامی و اولین آثار اقبال آذر در این مجموعه حفظ شده است.

amirmansour78@yahoo.com

امیر منصور
علیرضا شاه محمدی

آچلش قونسرتی: تبریز، ۱۱ شهریور ۱۳۲۵

سندی که در این گزارش تقدیم می گردد، اطلاعاتی برگزاری کنسرتی در تاریخ ۱۱ شهریور سال ۱۳۲۵ شمسی و در زمانی است که حکومت آذربایجان در پی پایان یافتن جنگ دوم جهانی و حضور ارتش شوروی در مناطقی از خاک ایران و منجمله آذربایجان، در اختیار فرقه دمکرات آذربایجان به رهبری "جعفر پیشه وری" بود.

این کنسرت در دو بخش برگزار شده است که در بخش اول، اجرای برنامه توسط هنرمندان مختلفی پیش بینی شده و در بخش دوم، ارکستر ملی قطعاتی را اجرا می نموده است.

اسامی هنرمندانی که نام ایشان در این اطلاعاتی درج شده، به شرح زیر است:

جهانگیراوف (آهنگساز)، اعتمادی (شاعر)، عزیر حاجی بگف (آهنگساز مشهور آذربایجان شوروی)، بهمن حیدرزاده (رقص قزاقی)، آقای نوروز(دف)، آقای محمد، آقای علی، آقابان علی اصغر رضوان، صمد دباغ و هدایت محمدزاده (سولیست)، بیوک عبادی (سنتور)، نایده خانم (رقص)، یعقوب نوایپرست (تار)، رضا رضازاده (کمانچه)، خان محمداوف (آهنگساز و مدیر کنسرت)، علی توده (شاعر)، عاشق حسین جوان، محمود فرنام (دف سولو)، عاشق قلی، عاشق جواد، عاشق امن، فاطمه خانم، رفیقه خانم، راضیه خانم، عادل گر، پوران خانم، زینال جبارزاده (شاعر)، عاشق علاء الدین، سلیمان علی عسگراوف (آهنگساز)، آرشالوس خانم، آقای صاحب روحی، صفریان (تار)، اسماعیل (کمانچه)، عذاری (رهبر ارکستر ملی)

در بین هنرمندانی که اسامی ایشان به نقل از سند مورد بحث آمده به نامهای آشنایی چون "حسن عذاری" نوازنده معروف تار، "محمود فرنام" استاد دایره ودف، "آساطور صفریان" تارنواز معروف تبریز، "رضا رضازاده" کمانچه نواز (که بعدها با ارکستر عادل آخوندزاده همکاری می نمود) و "فاطمه خانم" (که بعید نیست همان خانم فاطمه زرگری باشد و صفحه هایی از او در همکاری با ارکستر عادل آخوندزاده در سال ۱۳۲۶ ضبط شده است) برمی خوریم و در مقابل، خلاء نام بسیار آشناتری چون "ابوالحسن خان اقبال آذر" جلوه می کند و بعید نیست آنچه در صفحه ۲ شماره چهارم مجله چنگ (دی ماه ۱۳۲۵) آمده است و شعری که استاد شهریار "بافتخار اقبال" می سراید مربوط به همین کنسرت باشد (ن.ک: صفحه سنگی # ۵، ص ۲۲).

آذربایجان معارف اداره سی

ملی اور کستر

۱۳۲۵ نجی ایلده شهر یور آینن ۱۱ نده دوشنبه گونی آخشام ساعت ۷ ۵۰

ایران آذربایجان ملی اور کسترینن طنطنه لی

(((آچلش قونسرتی)))

قونسرتی اداره ایدیر بسته کار

((خان محمد اوف))

پروگرام

۱۔ ایران آذربائیجانن سرودی۔ موسیقی سی بستہ کار جهانگیر اوفون، سوزلری شاعر اعتمادیندر

ایفا ایدیر : سولستلر، و ملی اور کستر

۲۔ جنگی - موسیقی سی بستہ کار عزیز حاجی بگوفوندر

ایفا ایدیر : ملی اور کستر

۳۔ قازاغی - رقص

ایفا ایدیر : آقای بہمن حیدر زادنن رہبرلیکی آلتندا آقای نوروز، آقای محمد، آقای علی

۴۔ قازاباغ شکستہ سی - خلق موسیقی سی

ایفا ایدیر : اور کسترین مشایعتیلہ سولستار آقای علی اصغر رضوان، آقای صمدباغ و آقای ہدایت محمد زادہ

۵۔ بیات ترک - خلق مقامی

ایفا ایدیر : سولو سانتوردا آقای یولاعبادی

۶۔ دستمالی - رقص

ایفا ایدیر : اور کسترین مشایعتیلہ نایبہ خانم

۷۔ گیت آی باتاندان صورنا گل آی اوغلان - خلق ماہنی سی

ایفا ایدیر : سولست آقای ہدایت محمد زادہ، مشایعت ایدیلر :

آقای یعقوب نوا پرست (نار) آقای رضا رضا زادہ (کمانچا) آقای نوروز (دف)

۸۔ مولیلی - رقص، موسیقی سی بستہ کار خان محمد اوفون، سوزلری شاعر علی تودہ نیندر

۹۔ کور اوغلی مصری سی

ایفا ایدیر : ایران آذربائیجانن خلق آرتیستی عاشق حسین جوان سوزلری نوزینندر

۱۰۔ سولو دف -

ایفا ایدیر : : آقای محمود فرنام

۱۱۔ خلق آرتیستی عاشق حسین جوانین رہبر لگیلہ تازہ تشکیک اولونمیش

اٹل عاشقلار دستہ سی

ایفا ایدیلر کور اوغلی قایتارماسی : سوزلری عاشق حسین (جوانینندر)

آذربائیجان اٹل ماہنی

سولو حصہ سنی ایفا ایدیلر عاشق قلی - عاشق جواد - عاشق امن

ایکونجی حصہ

ملی اور کترین ماز چالان قہزلار دستہ سی ایفا ایڈیٹر :

- ۱ - صو گلیم - خلق ماعنی سی سولو حصہ لرینی اوخوبولار فاطمہ خانم، رفیقہ خانم و راضیہ خانم
 - ۲ - آلا گوزلر - موسیقی سی بستہ کار عادل مراد
 - ۳ - قارا گیلہ - خلق ماعنی سی سوزلری شاعر اعتماد
 - ۴ - گوزل پری - موسیقی سی بستہ کار خان محمد اولون سوزلری شاعر زینال جبار زاده
 - ۵ - آرزو - رقص موسیقی سی بستہ کار سلیمان علی عسگر اولون
 - ۶ - سہ گاہ - خلق مقابی
ایفا ایڈیٹر : سولیت آقای صاحب روحی مشابت ایدلر صغریان (نار) اسماعیل (کمانچا)
 - ۷ - داشتی - موسیقی سی آقای حسن عذاریتدر
 - ۸ - پیردانا ساسان - رقص
سولو حصہ لرینی ایفا ایڈیٹر : آقای یوک عیادی ، آقای غلامحسین خان ، آقای اسماعیل ، آقای صغریان
 - ۹ - سو گلی جانان - موسیقی سی بستہ کار عزیر حاجی بک اولون در
ایفا ایڈیٹر : سولیت آقای علی اصغر رضوان
 - ۱۰ - جیران بالا - رقص
ایفا ایڈیٹر : خور ، اور کتر ، سولیتلر و رقص دستہ سی
- ایران آذربایجانن ملی اور کترین بدیع رہبری
ایران آذربایجانن ملی اور کترین مدیریت
عذاری
علی تودہ

تبریز

۱۳۴۵

اثر: پل ورنون

javad_kass@yahoo.com

ترجمه و تلخیص: جواد مہیار

نقل از مجله **Talk ROOTS** شماره ۱۴۱

تمرین قاهره

نگاهی به اولین روزهای ضبط موسیقی عربی

در پایان قرن نوزدهم و آغاز قرن بیستم، شهر قاهره پایتخت زیبا و دیدنی کشور مصر، کمی بیش از ۳۵۰ هزار نفر سکنه داشت. بیش از ۸۰٪ این جمعیت مصری بودند و اتباع کشورهای دیگر چون یونان، ایتالیا، فرانسه، اتریش، انگلستان، آلمان و ترکیه بقیه ساکنان این شهر را تشکیل می دادند. دلیل بیشتر آنها برای ماندن در قاهره امور تجاری و رونق اقتصادی مصر بود. به هرحال قاهره مرکزی برای تجارت محسوب می شد و پل ارتباطی بسیار مهمی بین اروپای غربی و کشورهای عربی بود. در این زمان ماشینهای سخنگو نیز جایگاه خاصی در مصر داشتند. اوایل سال ۱۸۹۴ میلادی می

شد با پست هوایی از لندن و پاریس سفارش داد که از مطبوعات آن روز مشهود است. این صفحه ۱ آثاری از اجراهای اپرایی، مارشهای نظامی، قطعاتی سولو و آهنگهای معروف اروپایی بودند. شرکتی نوپای صفحه پرکنی می دانستند که می توانند در این بازار منفعت خوبی کسب نمایند و با دیدی گسترده، توجه به موسیقی بومی را مدنظر داشتند.

در بهار سال ۱۹۰۳ میلادی، شرکت

گرامافون که در لندن فعالیت می کرد، مهندس صدابردار خود "فرانس هامپ" را به قاهره فرستاد تا یک سری صفحه مشتمل بر ۱۶۵ دیسک یکرو ضبط نماید و در همین سال، اولین کاتالوگ عربی کمپانی گرامافون در دسترس عموم قرار گرفت. تا پیش از آن هیچکس نه در مصر و نه در اروپا بازتولید این آواهای فولکلوریک را نشنیده بود و این امر یک گام مهم فرهنگی محسوب می شد. در این زمان در هند نیز اتفاقات مشابهی در حال رخدادن بود. یکسال بعد در سال ۱۹۰۴ میلادی که رقابتها شروع شد

کمپانی ادنون هم وارد معرکه گشت و کارشناسان خود از جمله "جان دانیل اسموث" را به قاهره فرستاد. طی چند ماه "ویلیام سینکلر داربی" که از عناصر کمپانی گرامافون بود نیز به قاهره رفت و یک مجموعه از صفحه های ۷۸ دور ۱۲ اینچی به کاتالوگ گرامافون اضافه کرد.

در سال ۱۹۰۵ میلادی دیگر ضبط موسیقی مصری منفجر شده بود. آنها دنبال آدمهای مستعد می گشتند. موسیقی مصری جنبه های مختلفی داشت و موزیسینها، حالا با انگیزه های بیشتری کار می کردند. **یوسف المنیلاوی** مهمترین خواننده مصری در این دوران و اساسا خواننده دربار عبدالحمید سلطان مصر بود و اولین بار در سال ۱۹۰۵ و در سن ۶۵ سالگی برای کمپانی گرامافون صفحه پرکرد. صفحه های یوسف نه تنها فروش خوبی داشتند بلکه از نظر هنری هم حایز اهمیت بودند. المنیلاوی از سال ۱۹۰۸ تا زمان مرگش در ۱۹۱۱ بطرز وسیعی صفحه پرکرد که این صفحه ها تا سالها پس از مرگش هنوز هم فروش می رفتند.

با افزایش تقاضای بازار برای موسیقی عربی دو اتفاق مهم افتاد. اول اینکه کمپانیهای دیگری هم وارد میدان شدند. در سال ۱۹۱۰ میلادی "پاته فرانسه" و بایدافون (بیضافون) که متعلق به خانواده لبنانی "بیضا" بود به بازار مصر توجه نشان دادند. دوم اینکه ماهیت گرامافون توانست بر هویت موسیقی مصر تاثیر گذارد. محدودیت زمانی ضبط صفحه های ۷۸ دور به حداکثر سه دقیقه و نیم سبب شد بسیاری از صفحه های مصری در این دوره بناچار دو قسمتی هستند و حتی برخی بصورت دنباله دار و چهار قسمتی و روی چهار طرف دو دیسک ضبط شده اند. این امر باعث شد هنرمندان علاقه نشان

دهند که آهنگهایشان کوتاهتر باشد و به استانداردهای اروپایی نزدیکتر شود. شاید این نقطه، نقطه شروع موسیقی پاپ عربی باشد. بهرحال این یک واقعیت است که صفحه های قدیمی محدودیتهای بسیاری داشته اند. پس از این تحولات، قاهره به پایتخت موسیقی جهان عرب بدل شد. این شهر، مقام اول را در ۲۰ سال اول قرن حفظ کرد. از سوریه تا لبنان، از دمشق تا یافا، هنرمندان به قاهره سفر می کردند تا برای کمپانیهای بزرگ، صفحه پرکنند. دیگر کشورها هم البته در این شکوفایی نقش داشتند. الجزایر، مراکش و تونس از پایگاههای فرهنگی برای تغذیه و ارائه موسیقی عربی بودند.

سالهای جنگ جهانی اول (۱۹۱۸-۱۹۱۴) تاثیر عمیقی بر صنعت ضبط موسیقی در همه جا گذاشت و در مصر نیز که به مستعمره بریتانیا بدل شده بود، موثر بود. در این زمان شرکتهای گرامافون و پاته، بالهای خود را روی کل منطقه خاورمیانه گسترده کردند. توجه پاته به کشورهای مستعمره فرانسه یعنی

الجزایر، مراکش و تونس بود. کمپانی آلمانی ادئون نیز به بازار همین کشورها چشم داشت و کلمبیا و پلیفون نیز شروع به بیرون دادن کاتالوگهایشان کردند. صنعت صفحه پرکنی در جهان عرب وارد دوره جدیدی شده بود.

با ابداع سیستم ضبط الکتریکی در سال ۱۹۲۵، یک دوره سی ساله از ضبط صفحه بروی جهان گشوده شد. با این تکنولوژی جدید، تولید انبوه صفحه های گرامافون آغاز شد و بدینوسیله، تولید بسیار آسانتر شد و قیمت صفحه نیز بشدت کاهش یافت. دستگاههای پخش صفحه نیز بهبود یافته و در شهرها و روستاهای کوچک، بیش از پیش در دسترس عامه مردم واقع شدند. این امر یک انفجار جهانی بود و نه تنها شمال آمریکا، بلکه تمامی اروپا، آمریکای لاتین، خاورمیانه و آسیا را نیز در بر می گرفت. در جهان عرب، موسیقی ارزان بشدت مورد توجه قرار گرفته بود. کسانی هم که گرامافون نداشتند برای گوش کردن موسیقی به قهوه خانه ها می رفتند. موسیقی مصری بمدد همین انفجار توانست خود را به گستردگی در بین اعراب معرفی کند.

این بار موسیقی مصری برای دنیای خارج نیز نماینده تمام عیار جهان عرب بود. گروههای بزرگ و کوچک و خوانندگان زن و مرد در این عرصه ظاهر شدند و به کمک صفحه، تمامی خاک کشورهای عربی را در می نوردیدند. این اتفاقی بود که درهند نیز صورتی مشابه رخ داده بود.

یکی از بزرگترین ستارگان مصری تاریخ ضبط صفحه، خانم "ام کلثوم" است. وی در سال ۱۹۲۶ و در حالیکه ۲۲ سال سن داشت توسط کمپانی گرامافون کشف شد و به عقد قراردادی برای ضبط صفحه با وی منجر گردید. موفقیت ام کلثوم آنی بود و او تا زمان مرگش در ۱۹۷۵، جایگاه محبوبترین خواننده مصری را حفظ کرد. کمپانی گرامافون نیز پول خوبی به وی پرداخت می کرد که عبارت از ۲۵ پوند برای هر آهنگ بود که در آن ایام رقم بالایی بحساب می آمد.

تا سال ۱۹۲۹ میلادی، صنعت ضبط صفحه آنچنان در مصر پیشرفت کرده بود که ۷۲۵۰۰۰ صفحه عربی تولید شده وهفته ای ۲۷۵ صفحه دورو نیز به این جمع افزوده می شد. سال ۱۹۲۹ نقطه اوج صنعت ضبط صفحه در تمام جهان محسوب می شود. در این سال هفت شرکت عظیم ضبط صفحه در جهان فعالیت داشتند که پنج تای آنها اروپایی بودند. کاتالوگهای این شرکتها معمولاً مملو از کارهای عربی بود که متعلق به کشورهای الجزایر، مصر، عراق، لبنان، مراکش، سوریه و تونس بودند. برای غربیهایی که با زبان و رسم الخط عربی آشنایی نداشتند امکان تمیزدادن بین خط فارسی و عربی (که در ظاهر امر بسیار بهم شبیه هستند) بهیچ روی وجود نداشت. این امر بعلاوه شباهت موسیقی ایرانی و عربی سبب شد برخی کمپانیها، صفحه های فارسی خود رانیز در ضمن کاتالوگ عربی خود درج نمایند. در سال ۱۹۳۰ فروش صفحه اندکی کاهش یافت و شرکتهای بزرگ شروع به انجام اقداماتی برای رسیدن به شکوه گذشته کردند.

در سال ۱۹۳۱ با ظهور و محبوبیت یافتن سینمای ناطق و نیز همگانی شدن رادیو عصر جدیدی آغاز شد. در سال ۱۹۳۲ مصریها اولین سینمای ناطق خود را ساختند. هند یک سال قبل از آن، این کار را

کرده بود. فیلمهای این کشورها در حال و هوای فرهنگی خودشان بود. موسیقی عربی به خدمت سینما گرفته شد و باردیگر محبوبیت خود را بازیافت.

در سال ۱۹۳۴ ام کلثوم هنوز پرفردارترین بود و صدایش مرتب از رادیوهای عربی بگوش می رسید. ستاره مرد همطراز او یعنی "محمد عبدالوهاب" نیز در همین زمان مشغول پولسازی بود. ام کلثوم و عبدالوهاب دو هنرمندی بودند که بیشتر از هر هنرمند دیگری در جهان موسیقی عربی، صفحه هایشان بفروش می رسید اما یک واقعیت این بود که رادیو توانسته بود جای بهتری در منازل پیدا کند و به نوعی کار و کاسبی گرامافون و صفحه را کساد نماید. در این زمان شاخه فرعی EMI که ساختار جدید کمپانی گرامافون پس از ادغام با کلمبیا و ادئون بود در قاهره فعالیت چشمگیری در تولید صفحه داشت.

در همین زمان پاریس نیز مرکز عمده ای برای ضبط و تولید صفحه های عربی بود. در این شهر موزیسینهای الجزایری، مراکشی و تونسی صفحه پر می کردند. با لیبل اصلی فرانسوی EMI یعنی La Voix du Son Maitre مجموعه بزرگی از صفحه های عربی منتشر شد. این سری صفحه ها با پیشوند K کدگذاری شده اند و اغلب هنرمندان آنها مقیم پاریس بوده اند. امروزه این شانس بزرگ وجود دارد تا به نغمه های شمال آفریقا در آن زمان، که بسیار خالص و سنتی بود گوش فرادهیم. جنگ جهانی سالهای ۱۹۳۹ تا ۱۹۴۵، بشدت صنعت ضبط صفحه را مختل کرد. هر سه کشور عمده ای که در این صنعت دست داشته اند طرفهای اصلی منازعه بودند و دعوایشان را به درون سرزمینهای عربی کشیدند. علاوه بر این، محدودیتهای منابع طبیعی نیز یک مشکل دیگر و دلیلی بر رکود صنعت تولید صفحه بود. این مسائل بیش از پیش به "رادیو" برای یکه تازی فرصت داد.

از سال ۱۹۴۶ به بعد یعنی پایان مخاصمه تا اواخر دهه ۱۹۵۰ صفحه های پلاستیکی یا اصطلاحاً "وینیل" در جهان عرب نیز ظهور کردند. کمپانی بایدفون که حالا با اسم "کایروفون" در مصر فعالیت می کرد و نیز یک شرکت به اسم "مصریفون" فعالیت وسیعی در این زمان داشتند. در مصر آن سالها مسایل سیاسی و تغییرات و تحولات آن، اثر عمیقی بر رویدادهای فرهنگی و هنری داشت.

تلویزیون در ۱۹۶۰ در مصر معرفی شد و طبعا ام کلثوم نیز عرصه جدیدی برای ابراز خود یافت. با به بازار آمدن کاست در اوایل دهه ۱۹۷۰، بازار عرضه موسیقی یکسره از دست صفحه و گرامافون خارج شد.

خلاصه آنکه در طول دوره ای هفتاد ساله، مقادیر معتناهی موسیقی ناب عربی روی صفحه ضبط و ارائه شد که ریشه های موسیقی "شعبی" و "رای" را باید در همین صفحه ها جستجو کرد.